

**Vysoká škola ekonomická v Praze
Národohospodářská fakulta
Katedra hospodářské a sociální politiky
Národní hospodářství**

**Vliv zavedení institutu oddlužení na
zadluženost obyvatelstva ČR
v letech 1995 až 2016**

Autor bakalářské práce: Jan Hlaváček

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Zdenka Vostrovská, CSc.

Rok obhajoby: 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma „Vliv zavedení institutu oddlužení na zadluženost obyvatelstva ČR v letech 1995 až 2016“ jsem vypracoval samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označil a uvedl v příloženém seznamu.

V Praze, dne 8. května 2018

Jan Hlaváček

Poděkování

Velice rád bych touto cestou poděkoval vedoucí mé bakalářské práce Ing. Zdence Vostrovské, CSc. za vstřícný přístup, cenné rady, trpělivost a výraznou pomoc. Dále bych rád poděkoval své rodině, která mě během psaní této práce a celého studia motivovala, podporovala a měla se mnou bezmeznou trpělivost.

Vysoká škola ekonomická v Praze
Katedra hospodářské a sociální politiky

Národohospodářská fakulta
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Jan Hlaváček**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Vliv zavedení institutu oddlužení na zadluženost obyvatelstva ČR
v letech 1995 až 2016.**

Zásady pro vypracování:

1. Hlavním cílem této bakalářské práce je analýza vývoje zadluženosti obyvatelstva České republiky od roku 1995 do roku 2016 a jakým způsobem byla zadluženost obyvatelstva ovlivněna zavedením zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) a institutu oddlužení. Dalším cílem práce je zhodnocení vlivu zavedení osobního bankrotu na zadlužování obyvatelstva pod vlivem morálního hazardu.
2. V dnešní konzumní společnosti je pro většinu občanů již zcela běžné zadlužovat se a tím pádem i upřednostňovat nynější spotřebu před spotřebou budoucí. Význam a přínos této bakalářské práce vidím zejména ve zmapování vývoje dluhové situace obyvatelstva České republiky a možných řešení jejich zadluženosti, především v perspektivě aktuální celospolečenské diskuze o budoucnosti institutu oddlužení a jeho podobě. Přínosem bude i zkoumání celé problematiky z pohledu možného morálního hazardu u dlužníků, který je jedním z hlavních argumentů proti rozšiřování možnosti oddlužení dlužníků již od účinnosti insolvenčního zákona.
3. Teoretická část této bakalářské práce bude rozdělena do třech hlavních částí. V první části se budu zabývat obecným popisem zadluženosti, vymezím základní definice, popíši jednotlivé druhy zadlužování a způsoby měření zadlužení obyvatelstva a v neposlední řadě popíši sociální, politické a ekonomické důvody vedoucí k zadlužování. V druhé části se zaměřím na samotné způsoby řešení zadluženosti, a to jak z hlediska historického vývoje, tak i z hlediska rozdílu mezi individuálním vymáháním jednotlivých dluhů a komplexním insolvenčním řešením. V této části práce seznámím čtenáře s insolvenčním zákonem a institutem oddlužení. Třetí a zároveň závěrečná pasáž teoretické části práce bude věnována morálnímu hazardu a začlenění problematiky morálního hazardu do kontextu zadlužování obyvatelstva ČR a jeho řešení.
4. V praktické části práce bude provedena analýza vývoje zadluženosti a zadlužování obyvatelstva ČR ve vymezeném období, tedy v letech 1995 až 2016, s důrazem na změny po zavedení institutu oddlužení do praxe. V rámci této analýzy budu zkoumat i vývoj jednotlivých typů zadlužování. Konkrétně se zaměřím na vývoj jednotlivých druhů úvěrových produktů a jak se tyto typy zadlužování vyvíjeli před a po zavedení možnosti řešení nadměrné zadluženosti prostřednictvím osobního bankrotu. Dále budu srovnávat vývoj jednotlivých ekonomických faktorů, které mají vliv na míru zadlužování obyvatelstva. Na závěr práce se budu zabývat vývojem dílčích řešení zadluženosti obyvatelstva České republiky. Všechny výše zmíněné analýzy budou vypracovány za účelem zodpovězení základních výzkumných otázek této bakalářské práce, které jsou: „Došlo zavedením osobního bankrotu ke změně ve vývoji zadluženosti obyvatelstva ČR?“ a „Vedlo zavedení instituce oddlužení ke zvýšení zadlužování v důsledku tzv. morálního hazardu u dlužníků?“.
5. Klíčová slova: Zadluženost, insolvence, oddlužení, dluh
Keywords: Indebtedness, insolvency, personal bankruptcy, debt

Rozsah práce: min. 45 normostran

Seznam odborné literatury:

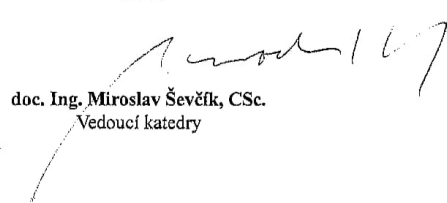
1. ČERNOHORSKÝ, Jan a Petr TEPLÝ, 2011. Základy financí. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 9788024736693
2. CLAASSEN, Rutger. Financial Crisis and the Ethics of Moral Hazard. Social Theory and Practice. Vol. 41, No. 3. 2015, s. 527-551. DOI: 10.5840/soctheorpract201541327
3. HÁSOVÁ, Jiřina a Tomáš MORAVEC, 2013. Insolvenční řízení. V Praze: C.H. Beck. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-459-9
4. MCCORMACK, Gerard, Andrew KEAY a Sarah BROWN. European Insolvency Law: Reform and Harmonization. Edward Elgar Publishing Limited, 2017. ISBN 9781786433312
5. SCHELLEOVÁ, Ilena, 2005. Konkurz a vyrovnání. 3. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-868-6147-3
6. SMRČKA, Luboš, Jan PLÁČEK, Jaroslav SCHÖNFELD a Lee LOUDA, 2016. Insolvenční řízení: (očekávání, realita a budoucnost insolvenčního zákona). Praha: Professional Publishing. ISBN 9788074311512
7. WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ, 2015. Civilní právo procesní: Část druhá: řízení vykonávací, řízení insolvenční. Praha: Leges. ISBN 9788075020772

Datum zadání bakalářské práce: říjen 2017

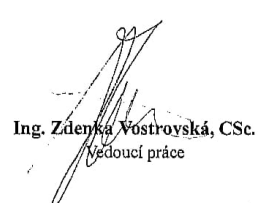
Termín odevzdání bakalářské práce: prosinec 2017

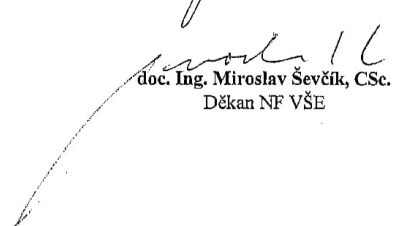
Jan Hlaváček
Řešitel

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry

Ing. Zdenka Vostrovska, CSc.
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je analyzovat vývoj zadluženosti obyvatelstva České republiky od roku 1995 do roku 2016 a zhodnotit jakým způsobem byla zadluženost obyvatelstva ovlivněna zavedením zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) a institutu oddlužení. Analýzy vývoje zadluženosti je dosaženo pomocí metody srovnávání z hlediska věcného a časového, která vede k sociálně-ekonomickému vyhodnocení dluhové situace obyvatelstva ČR. Teoretická část popisuje klíčové pojmy, příčiny nadměrného zadlužování, historický vývoj zadlužování a morální hazard v souvislosti s dlužnicko-věřitelskými vztahy. Vše je navíc proloženo odbornými názory vybraných ekonomů a sociologů. Praktická část se zabývá jednotlivými řešeními nadměrné zadluženosti s hlavním zaměřením na insolvenční zákon z roku 2008. V práci je provedena analýza samotného vývoje zadluženosti a zadlužování obyvatelstva ČR ve zvoleném časovém období, ze které vyplývá, že zavedením instituce oddlužení nedošlo ke změně v jinak konstantně rostoucím vývoji zadluženosti české populace. Závěrem je mimo jiné zhodnocen převážně negativní vliv morálního hazardu na vývoj zadlužování obyvatel v důsledku zavedení osobního bankrotu.

Klíčová slova: zadluženost, insolvence, oddlužení, dluh, morální hazard

JEL klasifikace: K1, D90, I3

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to analyze the development of the indebtedness of population of the Czech Republic from 1995 to 2016 and to evaluate how the indebtedness of population was influenced by an introduction of Act No. 182/2006 Sb., on Bankruptcy and the Methods of its Solving (insolvency law) and the Debt Institute. Analysis of the development of indebtedness is achieved through a method of comparison in terms of factual and time, which leads to a socio-economic evaluation of the debt situation of the Czech population. The theoretical part describes key concepts, causes of over-indebtedness, historical debt evolution and moral hazard in relation to debtor-creditor relations. Everything is interwoven with expert opinions of selected economists and sociologists. The practical part deals with individual solutions of excessive indebtedness with main focus on the insolvency law from 2008. In the practical part, the analysis of the debt development and indebtedness of the Czech Republic is carried out in chosen time period, from which follows that the institution of debt relief did not change a constantly growing indebtedness of the Czech population. In conclusion, the negative impact of moral hazard on development of the indebtedness of population as a result of the introduction of personal bankruptcy is assessed.

Key words: indebtedness, insolvency, personal bankruptcy, debt, moral hazard

JEL classification: K1, D90, I3

Seznam zkratek

ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČNB	Česká národní banka
BÚ	Běžný účet
P2P	Peer to peer lending
MF	Ministerstvo financí České republiky
IS	Insolvenční správce
OSŘ	Občanský soudní řád
InsZ	Insolvenční zákon
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
HDP	Hrubý domácí produkt
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
FÚ	Finanční úřad
ČSÚ	Český statistický úřad
ZKV	Zákon o konkursu a vyrovnání

Obsah

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ FAKULTA	
KATEDRA HOSPODÁŘSKÉ A SOCIÁLNÍ POLITIKY NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ..... 1	
ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 VÝKLAD POJMŮ	11
1.1 PENÍZE	11
1.2 ÚROKOVÁ MÍRA.....	12
1.3 DLUH	12
1.3.1 Úvěr.....	12
1.3.2 Půjčka.....	13
1.4 ÚPADEK	13
2 ZADLUŽOVÁNÍ OBYVATELSTVA.....	14
2.1 DRUHY ÚVĚROVÝCH PRODUKTŮ	15
2.1.1 Bankovní úvěrové produkty.....	16
2.1.2 Nebankovní úvěrové produkty.....	18
2.2 METODY MĚŘENÍ ZADLUŽENOSTI OBYVATELSTVA	20
2.3 PŘÍČINY NADMĚRNÉHO ZADLUŽOVÁNÍ OBYVATELSTVA	21
3 MORÁLNÍ HAZARD.....	23
3.1 VYMEZENÍ POJMU	23
3.2 MORÁLNÍ HAZARD V SOUVISLOSTI S DLUŽNICKO-VĚŘITELSKÝMI VZTAHY	24
PRAKTICKÁ ČÁST	26
4 ŘEŠENÍ ZADLUŽENOSTI	26
4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ ŘEŠENÍ NADMĚRNÉ ZADLUŽENOSTI.....	26
4.2 SOUČASNÉ ZPŮSOBY ŘEŠENÍ ZADLUŽENOSTI.....	27
4.3 INSOLVENČNÍ ZÁKON.....	28
4.3.1 Důvody vedoucí k přijetí insolvenčního zákona.....	29
4.4 INSTITUT ODDLUŽENÍ	30
4.4.1 Podmínky oddlužení a dohled nad jejich dodržováním	31
4.4.2 Vývoj osobních bankrotů.....	32
4.4.3 Diskuze o budoucí podobě institutu oddlužení.....	36
5 ANALÝZA VÝVOJE ZADLUŽENOSTI A ZADLUŽOVÁNÍ OBYVATELSTVA ČR.....	38
5.1 VÝVOJ EKONOMICKÝCH FAKTORŮ A JEJICH VLIV NA ZADLUŽENÍ OBYVATELSTVA	38

5.1.1	<i>Ukazatele životní úrovně</i>	38
5.1.2	<i>Úroková míra</i>	44
5.1.3	<i>Nezaměstnanost</i>	47
5.1.4	<i>Ostatní faktory</i>	49
5.2	VÝVOJ ZADLUŽENOSTI OBYVATELSTVA	50
5.2.1	<i>Vývoj jednotlivých typů zadlužování obyvatelstva</i>	51
5.3	VÝVOJ ZADLUŽENOSTI OBYVATELSTVA ČR V KONTEXTU MORÁLNÍHO HAZARDU	56
5.3.1	<i>Morální hazard v kontextu budoucího vývoje institutu oddlužení</i>	57
ZÁVĚR		60
LITERATURA		I
SEZNAMY GRAFŮ A TABULEK		VI

Úvod

V dnešní kapitalistické společnosti je pro většinu evropské populace již zcela běžné a normální takové jednání, kdy je upřednostňována současná spotřeba před spotřebou budoucí. Tímto chováním dochází k dnes již normálnímu a západní společností obecně přijímanému fenoménu s názvem zadlužování. Rostoucí zájem o vypůjčování finančních prostředků na současnou spotřebu je však u dlužníků také doprovázen silící neschopností své závazky plnit. Jak říká slavný citát „*kapitalismus bez bankrotů je jako křesťanství bez pekla*“ (Borman, 1996). Ano, kapitalismus a bankroty k sobě zcela nepopíratelně a neodmyslitelně patří. Rostoucí konzumní způsob života a související překotné zadlužování, vyvolalo nutnost zrevidovat stávající insolvenční právní úpravu (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a změně dalších zákonů) a přijmout zákon zcela nový – zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Hlavním přínosem této bakalářské práce je zejména zmapování vývoje dluhové situace obyvatelstva České republiky a možných řešení jejich zadluženosti, především v perspektivě aktuální celospolečenské diskuze o budoucnosti institutu oddlužení a jeho podobě. Hlavní přidanou hodnotou práce je zkoumání dluhové problematiky z pohledu morálně hazardního chování u dlužníků, které je dnes často diskutováno, především jako argument proti rozšiřování možnosti řešení úpadků skrze institut oddlužení.

Pro porozumění a lepší orientaci v současné dluhové problematice jsou v rámci teoretické části této bakalářské práce nejprve vysvětleny klíčové pojmy. Následující část je věnována samotné problematice zadlužování obyvatelstva. Tato kapitola se zaměřuje na konkrétní druhy úvěrových produktů, které jsou na českém peněžním trhu nabízeny, definuje jednotlivé metody měření zadluženosti obyvatelstva a v neposlední řadě zkoumá příčiny vedoucí k nadměrnému zadlužování obyvatelstva v České republice. Závěr teoretické části práce je věnován morálnímu hazardu, a to zejména v kontextu dluhové problematiky a insolvenčního zákona. V rámci této kapitoly se čtenář seznámí jak se samotným pojmem, tak především s morálním hazardem v souvislosti s dlužnicko-věřitelskými vztahy.

Praktická část této bakalářské práce se nejprve zaměřuje na řešení zadluženosti obyvatelstva, kde jsou podrobně rozebrány historické i současné možnosti řešení nadměrné zadluženosti v ČR. Dále se zaměřuje již konkrétně na insolvenční zákon

a zejména tedy na institut oddlužení. V rámci analýzy vývoje zadluženosti a zadlužování obyvatelstva ČR se práce zabývá vývojem jednotlivých ekonomických faktorů ve vymezeném časovém rozmezí a dále pak vlivem těchto faktorů na konečné zadlužení obyvatelstva. Analýza dále zahrnuje také zkoumání samotného vývoje zadluženosti obyvatelstva se zaměřením na vývoj jednotlivých typů zadlužování. Pro zodpovězení základních výzkumných otázek byla zvolena metoda analýzy, a to zejména z důvodu důkladného proniknutí do zkoumané problematiky a porozumění dílčích faktorů ovlivňujících dluhovou situaci u obyvatelstva.

V této bakalářské práci je analyzován vývoj zadluženosti obyvatelstva České republiky a způsob, jakým byla zadluženost obyvatelstva ovlivněna zavedením zákona č. 182/2006 Sb. a tím i samotného institutu oddlužení. Pro širší a objektivnější pohled na celou problematiku bylo zvoleno časové období od roku 1995 do roku 2016, pro bezpečné porovnání dluhové situace před a po zavedení insolvenčního zákona. Základní výzkumná otázka této práce zní, zdali došlo zavedením osobního bankrotu ke změně ve vývoji zadluženosti obyvatelstva ČR. Tato klíčová otázka byla stanovena zejména kvůli možnému a mnohdy silicímu domnění ve společnosti, že se zavedením řešení úpadku skrze oddlužení dochází ke zvýhodňování dlužníků na úkor věřitelů. Cílem práce je tedy celou situaci zanalyzovat a o výsledcích výzkumu, nejen odbornou veřejnost, informovat. Dalším řešeným tématem je přesah do problematiky morálního hazardu v souvislosti s dlužnicko-věřitelskými vztahy. V rámci této problematiky se bakalářská práce snaží nalézt odpověď také na otázku, zda vedlo zavedení instituce oddlužení ke zvýšení zadlužování v důsledku morálního hazardu u dlužníků. Za účelem zodpovězení nejen této hypotézy je zvolena metoda výzkumu skrze dotazníkové šetření.

Teoretická část

1 Výklad pojmů

1.1 Peníze

Paul A. Samuelson ve své knize *Ekonomie* definuje peníze takto: „*peníze jsou cokoli, co slouží jako běžně přijímaný prostředek směny či placení*“ (Samuelson, 1991, str. 226). Dnes jsou peníze chápány a vnímány především jako papírové a bankovní peníze. Dříve se však ke směně statků¹ a potažmo služeb používaly především komodity a naturálie. Vývoj peněz se dá shrnout do několika historických etap. První etapa vývoje je nazývána naturální směna, jenž „*spočívá ve výměně jednéh druhů statků za jiné statky*“ (Samuelson, 1991, str. 226). Druhou etapou ve vývoji peněz jsou komoditní peníze, tento pojem zahrnuje širokou škálu nejrozličnějších druhů věcí, jež měly v té době nějakou hodnotu. Samuelson uvádí tyto komodity: „*hovězí dobytek, olivový olej, pivo nebo víno, med, železo, zlato, stříbro, prsteny, diamanty a cigarety*“ (Samuelson, 1991, str. 227). Ve třetím stádiu vývoje jsou to papírové peníze, které zcela nahrazují komoditní měnu. „*Peníze jsou umělou komoditní konvencí. Jestliže z nějakého důvodu určitý předmět začíná sloužit jako peníze, lidé si jej začnou cenit*“. „*To vede k paradoxu: Peníze jsou přijímány, protože jsou přijímány*“ (Samuelson, 1991, str. 227). Poslední a zároveň zcela aktuální etapou vývoje jsou tzv. bankovní peníze, neboli bezhotovostní peněžní styk: „*Použití peněz není vázáno na jejich fyzickou podobu vůbec. V některých funkcích je možno nahradit peníze a jejich pohyb pouze záznamem.*“ (Fialová, 2014, str. 100).

Dle Samuelsona lze definovat tři nejdůležitější funkce peněz. První a zároveň nejdůležitější funkcí transakčních peněz je sloužit jako prostředek směny. „*Bez peněz bychom neustále hledali někoho, s kým bychom uskutečnili naturální směnu, což je v soudobé ekonomice s velkou specializací a dělbou práce beznadějně neefektivní systém*“ (Samuelson, 1991, str. 230). Druhou, neméně důležitou funkcí peněz je, že se peníze používají jako zúčtovací jednotka. Třetí funkcí peněz je uchování hodnoty. „*V porovnání s rizikovými aktivy, jako jsou akcie, nemovitosti či zlato, jsou peníze relativně bezrizikovým aktivem. V dřívějších dobách lidé drželi oběživo jako bezpečnou formu*

¹ **Statky** (Goods and services): Ekonomický výraz pro předměty nebo služby uspokojující potřeby lidí. Jsou výsledkem buď ekonomických procesů (ekonomické statky) nebo přírodních procesů (volné statky) (Fialová 2009, str. 250)

bohatství. V dnešní době stále více lidí drží jako bezpečné aktivum peníze s velkým výnosem.“ (Samuelson, 1991, str. 230).

1.2 Úroková míra

Fialová definuje úrok jako platbu dlužníka věřiteli za poskytnutí úvěru. Úrok je determinován úrokovou sazbou, která označuje procentuální výši úroku v konkrétním případě. Rozlišujeme ji mimo jiné podle délky období splatnosti daného úvěru. *„Z dlouhodobého úvěru je sazba obvykle vyšší než z krátkodobého, protože věřitel si do ceny půjčky započítává větší riziko nesplacení půjčky a dlouhodobé snížení své likvidity“* (Fialová, 2009, str. 272). Dle Holmana lze na úrokovou míru nahlížet ze dvou pohledů. Za první úroková míra slouží jako odškodnění věřitele za odloženou spotřebu do budoucna a za druhé úroková míra věřiteli kompenzuje znehodnocení peněz. Holman ve své publikaci *Ekonomie* dále popisuje, že právě z tohoto důvodu rozlišujeme úrokovou míru nominální a reálnou. Nominální úroková míra je placena z peněžní půjčky, jedná se tedy o takovou úrokovou míru, kterou dostanou vkladatelé, a za kterou si lze vypůjčit například na spotřebu nebo na investice. Reálná úroková míra je očištěna o očekávanou inflaci, a to zejména proto, aby šlo určit, zda se zmiňované investice, nebo spoření vyplatí. Vztah mezi nominální a reálnou úrokovou mírou lze popsat Fisherovou rovnicí, ve které platí, že nominální úroková míra se rovná reálné úrokové míře plus očekávané míře inflace (Holman, 2011, str. 306-307).

1.3 Dluh

Dluh je protipólem pohledávky. Jedná se o *„břemeno, které vzniká dlužníku přijetím úvěru, ať v peněžní nebo věcné formě. V bilanci tvoří dluh položku na straně pasiv. Rozlišuje se dluh státní nebo vládní od dluhů podnikových, bankovních a dluhů domácností“* (Fialová, 2009, str. 62). Tato práce je zaměřena především na dluh domácností. Pro možné bližší zabývání se dluhem domácností je třeba si v první řadě definovat, co je úvěr a v čem se liší od půjčky.

1.3.1 Úvěr

Úvěr *„znamená časové rozložení směnného aktu na dvě složky (převod zboží a později převod platby) nebo dočasně poskytnutou peněžní částku věřitelem dlužníkovi a následné splacení této částky zvětšené o úroky“* (Fialová, 2009, str. 273). V druhém z výše uvedených případů se úvěr sjednává Smlouvou o úvěru, kde se věřitel zavazuje k poskytnutí peněžních prostředků a dlužník k jejich vrácení spolu s úroky. Jednotlivé

druhy úvěrových produktů jsou blíže rozebrány v kapitole s názvem Druhy úvěrových produktů (2.1).

1.3.2 Půjčka

Půjčkou se rozumí „*poskytnutí peněžních prostředků nebo zboží na určitou dobu na základě smlouvy vypůjčovateli, který se stává dlužníkem. Zapůjčené peníze nebo zboží musí po uplynutí sjednané doby vrátit věřiteli*“ (Fialová, 2009, str. 223). Půjčka se na rozdíl od úvěru nemusí nutně týkat pouze peněz. Předmětem půjčky může být například movitý i nemovitý majetek. Se zavedením nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), který je účinný od 1. ledna 2014, došlo mimo jiné k formální změně právního pojmu půjčka. Dle §2390 je pojem půjčka nahrazen novým pojmem zápůjčka. Pro potřeby této práce a pro lepší orientaci v dluhové problematice je však v textu nadále využíván pojem půjčka, který ve společnosti nadále převládá.

1.4 Úpadek

Úpadek dlužníka je jedním z klíčových pojmů insolvenčního práva. „*Úpadkem se tradičně rozumí hmotněprávní stav, kdy má dlužník více věřitelů a není schopen po delší dobu hradit své peněžité dluhy – hovoříme o platební neschopnosti dlužníka, insolventnosti či insolvenci dlužníka s více věřiteli*“ (Winterová, 2015, str. 197). S tímto pojmem je nadále pracováno zejména v kapitole 4.3, kde je podrobně rozebrán insolvenční zákon a platební neschopnost obyvatelstva obecně.

2 Zadlužování obyvatelstva

Dnes je zadlužování pro většinu obyvatel nejen České republiky zcela normální a běžné. Při detailnějším pohledu na danou problematiku je očividné, že půjčky a nejrůznější marketingová lákadla k zadlužování nás obklopují na každém kroku. Jako příklad uvádím smyšlenou, avšak zcela jistě možnou situaci, kdy si běžný občan (například České republiky) jde nakoupit potraviny do supermarketu a cestou mezi pečivem a zeleninou potká několik reklamních poutačů s nabídkami na splátkový prodej té či oné ledničky, a o pár metrů dále potká poutače s nabídkami na výhodné půjčky „na cokoliv“. V dnešní době může obyčejný člověk snadno nabýt dojmu, že vypůjčování si finančních prostředků je zcela běžné a přirozené. Ale bylo tomu tak i v minulosti? Ing. Luboš Smrčka, CSc. ve své publikaci s názvem *Rodinné finance* uvádí: *„Zadlužení rodin v dnešním smyslu slova bylo ještě před sto lety, tedy dejme tomu v letech 1900 až 1910, v podstatě neznámou záležitostí. Pokud měla soukromá osoba přijatý úvěr, pak šlo o prostředky, sloužící k podnikání, a především o prostředky zajištěné jiným majetkem...“* (Smrčka, 2010, str. 366). Autor v knize dále popisuje, že změna ve smýšlení moderních společností (a s tím spojené zadlužování se) byla zapříčiněna zejména dvěma světovými válkami a holocaustem² v první polovině 20. století a dále studenou válkou³ ve druhé polovině minulého století. Během tohoto období bylo lidem jasně dáváno najevo, že naše civilizace není nekonečná a může kdykoliv zaniknout. Autor v knize však uvádí, že obyvatelé Ameriky a Evropy si z této kapitoly lidských dějin odnesli spíše heslo „Carpe diem“ („Využij dne“) než „Memento mori“ („Pamatuj na smrt“). Proto se západní společnost přestala příliš zabývat budoucností a naučila se aktivně žít v přítomnosti.

Je tedy zřejmé, že zadlužování obyvatelstva, tak jak je vnímáno dnes, je relativně novým trendem. Smrčka uvádí, že rozpad starého systému, kde představa zadlužené rodiny odkazovala na nějaký reálný problém uvnitř sociální jednotky - např. hazard, alkohol nebo jiný důvod, je možný pozorovat zhruba od 60. let minulého století. Vliv na zadlužování obyvatelstva v moderní společnosti měla také i neustále rostoucí životní úroveň velké většiny obyvatel kapitalistických států a spolu s tím i faktor zvětšujících se

² „**Holocaust** (z řeckého „holokauston“ čili „celospal“, doslovně celý spálený) nazývaný hebrejsky „šoa“ (zničení), v úzkém smyslu slova je používán tento pojem pro označení vyvraždění šesti milionů Židů v Německu a dalších zemích obsazených fašisty před a během 2. světové války“ (Smrčka 2010, str. 368)

³ „**Studená válka** značí permanentní konflikt mezi státy nebo skupinami států, který však nepřerůstá ve faktickou válku. Nejznámější studenou válkou je konflikt mezi Spojenými státy a jejich spojenci v NATO na straně jedné a Svazem sovětských socialistických republik (SSSR) a jejich spojenci na straně druhé, který se odehrával v letech 1947 až 1990“ (Smrčka 2010, str. 368)

rozdílů mezi bohatými vrstvami, středními vrstvami a nižšími vrstvami společnosti. S tím je spojeno také například zavádění rozsáhlých sociálně-politických změn v oblasti podpory kvalitního bydlení, jako například programy dotací hypotečních úvěrů, podpory stavebního spoření či výhodných půjček mladým rodinám na pořízení bytu. „Po zhroucení komunistických režimů začal Východ velmi rychle dohánět své vzory i v tomto poněkud pochybném aspektu. V průběhu 90. let byl tento vývoj ještě přibrždován nedobrou ekonomickou situací reformních zemí a také málo rozvinutým bankovním trhem. Zhruba od roku 2000, kdy se postkomunistické země staly hospodářskými tahouny Evropy, se ale zadlužování rodin rozběhlo naprosto bez omezení“ (Smrčka, 2010, str. 369).

Jaké důvody však vedou domácnosti k zadlužování? Před tím, než budou rozebrány příčiny nadměrného zadlužování z ekonomického pohledu, bude nyní na danou problematiku nahlíženo z psychologického potažmo sociálního hlediska. Za dva nejvýznamnější faktory nadměrného zadlužování lze považovat jednak potřebu obyvatelstva vyrovnat se okolím a dále závislost na mínění druhých. Potřeba méně majetných rodin vyrovnat se okolím v úrovni životního standardu ve většině případů vede k uzavírání úvěrových a jiných smluv o spotřebitelských půjčkách k nákupu módního a luxusního zboží, které by jim mělo zajistit cestu k sociálnímu přijetí. Tito lidé si neuvědomují nebezpečnost tohoto chování a skutečnost, že hrozba tzv. dluhové spirály, kdy dlužník jeden závazek splácí závazkem druhým, je značná. Závislost některých rodin na mínění druhých často vede ke stejnému scénáři (Štarková, 2016).

2.1 Druhy úvěrových produktů

Klasifikace jednotlivých úvěrových produktů je možná hned z několika pohledů. V této části práce jsou úvěrové produkty rozděleny do dvou základních skupin na bankovní a nebankovní úvěry. Bankovními úvěry jsou myšleny takové peněžní zápůjčky, které jsou poskytovány bankovními institucemi v rámci úvěrového trhu, a to zejména komerčními bankami, stavebními spořitelny a družstevními záložnami. Do skupiny nebankovních úvěrů spadají především věřitelské společnosti, které se zabývají prodejem zboží na splátky, spotřebitelskými úvěry nebo poskytováním leasingu. Do této kategorie jsou zahrnuty i úvěry poskytnuté věřiteli, kteří jsou fyzickými osobami, tato forma půjčování finančních prostředků je nejběžnější zejména mezi dlužníkem a věřitelem, kteří jsou v příbuzenském vztahu (Dvořák, 2005, str. 505-510). Dluh může ovšem vzniknout i neuzavřením smlouvy o úvěru, a to zejména vůči státním úřadům (FÚ nebo ČSSZ)

a dále například vůči pojišťovnám či poskytovatelům městské hromadné dopravy. V takovém případě se tento orgán dostane do věřitelské role například neuhrazením daně či sociálního pojištění ze strany dlužníka.

2.1.1 Bankovní úvěrové produkty

Bankovní úvěrové produkty jsou nejdůležitější a zároveň nejvýnosnější činností komerčních bank, tudíž obvykle představují podstatnou část aktiv. Dvořák ve své publikaci Bankovníctví pro bankéře a klienty uvádí, že spolu s výnosností tyto produkty s sebou nesou také rizika. Bankovní úvěrové produkty jsou takové produkty, které klientům umožňují jistý způsob jejich financování, jedná se tedy zejména o poskytování finančních prostředků ze strany bank směrem ke klientům v podobě nejrůznějších úvěrů. Podrobná systematizace bankovních úvěrových produktů je velmi obtížná, jednotlivé postoje ke členění úvěrů se liší zejména tím, která hlediska jsou považována za primární a podstatná, a která naopak za doplňující. Pro správné rozčlenění bankovních úvěrů je zapotřebí vymezení alespoň základních kritérií, kterými jsou: příjemce úvěru, forma poskytnutí úvěru, doba splatnosti úvěru, účel použití, měna a způsob zajištění (Dvořák, 2005, str. 511-512). Podrobná systematizace úvěrových produktů dle České Národní Banky je tvořena kritériem účelu úvěru, dle kterého ČNB člení úvěry domácností na: kontokorentní a debetní zůstatky na bankovních účtech, pohledávky z karet, spotřební úvěry, hypoteční úvěry, úvěry ze stavebního spoření, investiční úvěry, úvěry na oběžná aktiva, úvěry na obchodní pohledávky, úvěry z repoobchodů, úvěry na nákup cenných papírů, úvěry na přechodný nedostatek zdrojů a ostatní úvěry. Pro účely této práce bude zcela dostačující obecné členění druhů bankovních úvěrových produktů. Úvěry poskytnuté klientům se dělí podle typu úvěru na spotřební úvěry, úvěry na bydlení a ostatní úvěry (*Metodický list upravující klientské úvěry*, 2010, str. 1-8) a rozlišují se dle doby splatnosti na krátkodobé se splatností do jednoho roku, střednědobé se splatností v rozmezí jednoho až pěti let a dlouhodobé se splatností delší než pět let (*Slovník Pojmů ČNB*, 2017).

Spotřební úvěry jsou takové formy finančních zápůjček, které jsou poskytovány ze strany bankovních institucí domácnostem a soukromým osobám. Spotřební úvěry slouží především k financování různých služeb, nákupu spotřebních předmětů nebo krytí spotřebních výdajů. Do této skupiny spadají zejména spotřebitelské úvěry, které se dělí na účelové (dlužník tento úvěr nemůže využít k libovolnému účelu) a neúčelové úvěry (banka nesleduje účel jejich poskytnutí, a proto jsou zpravidla vázány vyšší úrokovou

mírou). Dále do této skupiny spadají tzv. revolvingové spotřebitelské úvěry, které jsou bankami nabízené ve formě kontokorentních úvěrů (klient může v rámci kontokorentního bankovního účtu přecházet do debetu vymezeného úvěrovým rámcem) a úvěrových karet (klient nemusí hradit své závazky bezprostředně a může tak odložit platbu až do lhůty vymezené smlouvou). Primárním zdrojem ke splacení u těchto spotřebních úvěrů bývá běžný příjem dlužníka, který většinou nesouvisí s předmětem, na který je úvěr poskytován. V naprosté většině případů se jedná o úvěrové produkty poskytované na krátké až střední časové období s nižšími nominálními částky než u úvěrů na bydlení (Dvořák, 2005, str. 538-539).

Úvěry na bydlení dle metodiky ČNB zahrnují veškeré úvěrové produkty, které jsou poskytnuty klientům (právníckým i fyzickým osobám) k financování investic do nemovitostí (včetně stavebních pozemků). Do této skupiny jsou zahrnovány především nejrozumnější druhy hypotečních úvěrů, úvěry ze stavebního spoření, spotřebitelské úvěry na nemovitosti a úvěry na obytné nemovitosti k podnikatelským účelům. *„Za hypoteční úvěr se dle úpravy v zákoně o dluhopisech považuje úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti“* (Dvořák, 2005, str. 528). Díky skutečnosti, že úvěr je díky zajištění úzce spojen s nemovitostí, výše těchto úvěrů se pohybuje ve vyšších částkách než u úvěrů spotřebních. Výše hypotečních úvěrů je ovlivňována disponibilními zdroji klienta a cenou zástavy. Hypoteční úvěry jsou poskytovány na střední až dlouhé časové období, tudíž bankovní instituce důkladněji prověřují bonitu⁴ žadatelů o tyto úvěry.

Do poslední skupiny bankovních úvěrů spadají investiční úvěrové produkty, úvěry na přechodný nedostatek zdrojů (podnikatelské finanční produkty), úvěry na oběžná aktiva, úvěry na obchodní pohledávky nebo na nákup cenných papírů. Dále jsou do této skupiny zařazovány úvěry poskytnuté klientům např. na vzdělání, jiné osobní úvěry nekryté ostatními položkami, finanční neúčelové úvěry poskytnuté klientům v souvislosti s podnikáním, včetně pohledávek a realizovaných záruk, pohledávek z finančního leasingu, pohledávek z platebního styku a pohledávek z nakoupených směnec apod. (*Metodický list upravující klientské úvěry*, 2010, str. 1-8).

⁴ „**Bonita** je jakási pověst žadatelů o úvěrové produkty z hlediska jejich solventnosti (schopnost dostát svým závazkům). Z bankovního hlediska se jedná o kredibilitu (úvěruschopnost) žadatele. Důvodem prověřování bonity je snaha o omezení rizika“ (Filová 2009, str. 27)

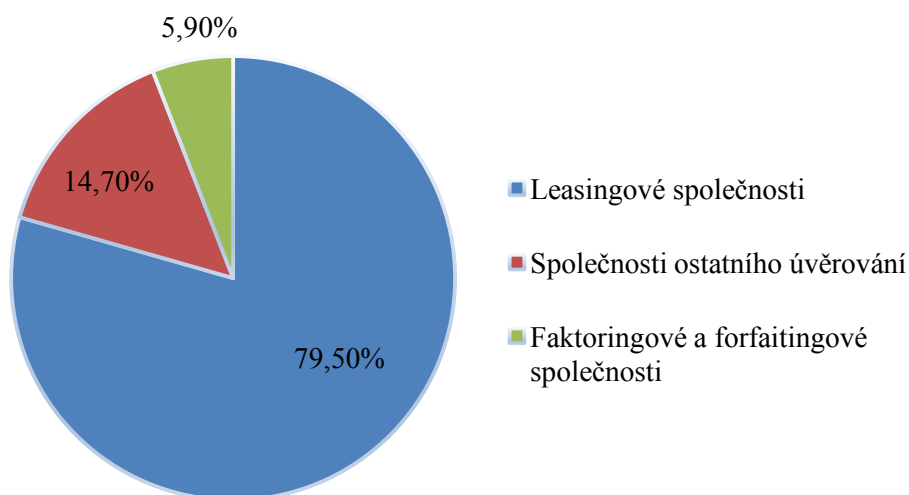
2.1.2 Nebankovní úvěrové produkty

Poskytovatelé nebankovních úvěrových produktů jsou dnes atraktivní alternativou k bankovním institucím. Nebankovní úvěrové produkty jsou takové produkty, které jsou poskytovány jiným subjektem než bankou. U těchto společností bývá pro klienty zpravidla jednodušší získat peněžní půjčku. Jednoduchost získání těchto půjček spočívá zejména v nepříliš důkladném prověřování bonity klienta ze strany společnosti a žadatel o půjčku tak nemusí dokládat např. potvrzení o výši příjmu nebo výpis z Centrálního registru úvěrů. Snazší získání peněžní půjčky ovšem také doprovázejí horší podmínky v oblasti vyšší úrokové míry, vysokých smluvních a jiných pokut a dalšího příslušenství, jenž může nabýt astronomických částek. Z tohoto důvodu jsou tyto půjčky často nazývány pastí na klienty (Smrčka, 2010, str. 446). Nevýhodnost těchto úvěrů je tedy kompenzována především tím, že se dají sjednat rychle a bez prověřování žadatele. Mezi nejznámější nebankovní úvěrové společnosti patří především: Provident Financial s.r.o., Home Credit a.s., Cofidis s.r.o., Cetelem ČR a.s. a další. Od 1. prosince 2016 přišel v účinnost Zákon o spotřebitelském úvěru č. 257/2016 Sb., který reguluje situaci na trhu. Dle tohoto zákona platí pro vstup do odvětví pro poskytovatele nebankovních úvěrů podmínka získání oprávnění od České národní banky, která vykonává dohled nad těmito subjekty. Vláda tímto zákonem byla vedena snahou zamezit lichvářským praktikám a přinést větší regulaci na trhu. Ministerstvo financí ve své Zprávě o vývoji finančního trhu za rok 2016 uvádí, že celková výše poskytnutých nebankovního úvěrů ke konci roku 2016 činila 382,9 mld. Kč a představuje méně než 10 % objemu rozvahy bankovního sektoru (tento trend je stabilní po více než pět let). Tento sektor nebankovních poskytovatelů financování je z pohledu Ministerstva financí členěn do tří skupin: leasingové společnosti, společnosti ostatního úvěrování a faktoringové⁵ a forfaitingové⁶ společnosti. Podíl na celkové bilanční sumě za rok 2016 je mezi těmito skupinami rozdělen následovně: leasingové společnosti 79,5 %, společnosti ostatního úvěrování 14,7 % a faktoringové a forfaitingové společnosti 5,9 % (*Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2016*, str. 43).

⁵ „**Faktoring** je finančně úvěrový obchod, při kterém banka nebo specializovaná finanční instituce odkoupí krátkodobou pohledávku za úplat. Faktoring se zpravidla provádí u obchodů se spotřebním a investičním zbožím“ (Filová 2009, str. 91)

⁶ „**Forfaiting** je finančně úvěrový obchod, při kterém banka nebo specializovaná finanční instituce odkoupí dlouhodobou pohledávku za úplat. Forfaiting se obvykle uplatňuje u pohledávky bank“ (Filová 2009, str. 96)

Graf 1 Podíl jednotlivých skupin nebankovních institucí

Zdroj: Ministerstvo financí, Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2016, vlastní zpracování

Leasing je finanční produkt, díky němuž jedna strana (vlastník majetku) poskytuje druhé straně (klientovi) vybraný předmět do užívání na určitou dobu a za určitou úplatu na základě leasingové smlouvy. Účelem leasingu je dočasné používání daného předmětu klientem leasingové společnosti. Leasingové smlouvy se dělí na finanční a operativní. Finanční leasing je založen na dlouhodobém pronájmu kapitálového statku, kdy pronajímatel převádí na nájemce všechna rizika a výnosy spojené s vlastnictvím již v průběhu leasingu nebo po jeho ukončení. Během trvání leasingu je financovaný předmět majetkem leasingové společnosti, až po splacení veškerých pořizovacích nákladů, úroků a dalšího sjednaného příslušenství přechází vlastnictví předmětu na klienta (Fialová, 2009, str. 145). Operativní leasing se sjednává zejména k financování motorových vozidel a umožňuje klientovi nehradit celou cenu daného předmětu, ale pouze rozdíl mezi pořizovací a zůstatkovou hodnotou. Klient nenese rizika spojená s vlastnictvím a hradí pouze amortizaci vozidla odpovídající době nájmu. Operativní leasing svou produktovou konstrukcí nepředstavuje klasický úvěrový vztah, předpokládající budoucí změnu vlastnictví financovaného předmětu (*Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2016*, str. 43).

Spotřebitelské úvěry v nejrůznějších formách jsou typické finanční produkty, které jsou u nebankovních společností sjednávány. Jelikož je nebankovní finanční sektor zdrojem mnoha inovací na trhu, do této skupiny zahrnujeme celou řadu nových produktů, kterými jsou například P2P půjčky (poskytování půjček rovnou od věřitele k dlužníkovi,

bez zprostředkovatele), zpětné hypotéky či různé formy krátkodobých půjček. V rámci nebankovních spotřebitelských úvěrů je dále typicky hovořeno o splátkovém prodeji zboží a služeb, neúčelových hotovostních úvěrech a nákupních úvěrových kartách. Jak už bylo uvedeno v odstavci výše, tyto produkty jsou pro žadatele zřetelně dražší, ale jejich sjednání je jednodušší a kratší. O tyto spotřebitelské úvěry zpravidla žádají lidé, kteří neuspěli s žádostí u bankovních institucí. Průměrná výše skutečně vyplacené částky dlužníkovi je nižší než výše, na kterou je úvěr sjednán⁷.

2.2 Metody měření zadluženosti obyvatelstva

Pro zhodnocení vlivu zavedení institutu oddlužení v kontextu zadlužování domácností, resp. obyvatelstva ČR, je klíčové popsat metodiku měření zadluženosti. Pro měření zadlužení domácností se nejčastěji používají tři metody (Smrčka, 2010, str. 371-372).

První metoda je založena na porovnávání objemu přijatých úvěrů v aktuální výši k finančnímu majetku rodin v aktuální výši. Finanční majetek představují zejména bankovní vklady, podílové listy, držené akcie nebo ohodnocené podíly ve společnostech. Touto metodou se sleduje schopnost rodiny jednorázově uhradit veškerý dluh při využití veškerého finančního majetku. Výsledek je udáván v procentech objemu finančního majetku.

Druhá metoda monitoruje podíl dluhové služby na čistém disponibilním důchodu domácností (veškeré příjmy domácností po odečtení daňové zátěže). Tato metoda tedy udává, kolik z celkového příjmu musí domácnosti zaplatit na splacení jistiny a veškerých úroků ze svých úvěrů.

Třetí a zároveň poslední udávanou metodou měření zadluženosti domácností je metoda, jenž sleduje podíl objemu dluhu na ročním disponibilním důchodu dané domácnosti. Tento postup tedy porovnává celkový objem přijatých úvěrů s celkovým čistým příjmem domácnosti, čímž disponuje značnou vypovídací hodnotu pro širokou veřejnost, a proto se v poslední době prosazuje jako nejpoužívanější způsob definování zadlužení rodin.

⁷ Například v den sjednání úvěru dlužník obdrží hotově 10.000,- Kč, avšak smluvně se zaváže k úhradě například 19.000,- Kč ve dvanácti týdenních splátkách.

Všechny tři výše zmíněné metody se často prolínají a jsou používány bez přesné definice. To je jeden z důvodů, proč není vždy snadné provést komparaci zadluženosti domácností a potažmo obyvatelstva dané země na mezistátní úrovni. Navíc o jednotlivých zemích bývají k dispozici pouze hodnoty zjištěné pomocí např. pouze jedné ze zmíněných metod.

2.3 Příčiny nadměrného zadlužování obyvatelstva

Proč mají lidé tendenci zadlužovat se? Holman ve své knize popisuje, že většina lidí disponuje vlastností, která by se dala nazvat jako netrpělivost ve spotřebě. Díky této vlastnosti lidé preferují dnešní statky před statky budoucími a tím poptávají i prostředky, kterými této situace chtějí docílit.

Zcela zásadní příčinou je nárůst nabídky s nejrůznějšími finančními produkty na trhu zapůjčitelných fondů. Smrčka uvádí, že v období od roku 1945 do roku 1990 působila směrem k občanům pouze státní spořitelna (dnešní Česká spořitelna a.s.), ostatní funkční banky tehdy neprovozovaly tzv. retailové služby a pojem spotřebitelský úvěr prakticky neexistoval. „*V roce 2005 se objem poskytnutých úvěrů ve srovnání s rokem 1990 znásobil třináctkrát a do konce roku 2008 dokonce třicetkrát*“ (Smrčka, 2010, str. 384-387). Mezi faktory ovlivňující nabídku úvěrů patří zejména úrokové sazby, šíře nabízených produktů, reklamní a marketingové nástroje a konkurenční boj mezi poskytovateli, kteří se doslova předhánějí v nabízení lepších podmínek pro klienty. Za další zásadní příčinu tohoto vývoje bývá považována změna postojů obyvatelstva ke spotřebě a rapidní nárůst výdajů na zvýšení a následné udržení životní úrovně. Dále také stojí za zmínku snadná dostupnost finančních produktů zejména skrze internet, telefon a další komunikační kanály.

Nárůst zadluženosti ve společnosti může být zapříčiněna také neschopností obyvatelstva vytvářet finanční rezervy pro případ nepředpokládaných situací. Dle agentury STEM/MARK a.s., která v roce 2010 uskutečnila výzkum Finanční gramotnosti české populace pro Ministerstvo financí ČR a Českou národní banku, bylo mimo jiné na vzorku 1005 respondentů zjištěno, že rezervy na nepředvídané výdaje si tvoří jen 57 % respondentů, podíl tvoření tzv. finančních polštářů roste se vzděláním a příjmem. Hlavním uváděným důvodem, proč si lidé rezervy na nepředvídatelné a mimořádné výdaje netvoří je, že nemají z čeho. Rezervy pro případ ztráty příjmu si tvoří pouze 35 % dotázaných osob, nejčastěji si tyto rezervy tvoří domácnosti s vyššími příjmy.

Z výzkumu dále vyplývá, že 43 % dotázaných respondentů, kteří si v uplynulých dvou letech sjednali spotřebitelský úvěr, se při rozhodování o jeho pořízení nechali ovlivnit informacemi pouze od zaměstnanců dané úvěrové společnosti. Nejdůležitějším kritériem pro výběr úvěru byla výše měsíční splátky (80 % respondentů) a úroková sazba (71 % respondentů). Zajímavým zjištěním je také fakt, že dle uskutečněného výzkumu 69 % respondentů nesouhlasí s financováním dovolené prostřednictvím úvěru, ovšem s úvěrem na pořízení televizoru nesouhlasí již pouze 35 % dotázaných osob (*STEM/MARK*, 2010, str. 3-39). Závěrem lze zobecnit, že poptávka po úvěrech je zapříčiněna touhou po spotřebě a odmítnutí čekání, až bude mít domácnost dostatek finančních prostředků. V případě jakékoliv krize (např. pokles příjmů z důvodu ztráty zaměstnání, rozvodu, nemoci atd.), a protože domácnost nemá dlouhodobé úspory, dlužníci nejsou schopni dostát splátkám, berou si další spotřebitelské úvěry, a tím se dostávají do dluhové pasti.

Dále může být konstatováno, že rostoucí trend zadlužování obyvatelstva je způsoben nízkou úrovní finanční gramotnosti, která úzce souvisí s výší dosaženého vzdělání. Dle Poradny při finanční tísni, o.p.s. a její Výroční zprávy za rok 2016 je její složení klientů (osob ve finanční tísni, kteří mají problém se splácením svých závazků) dle dosaženého vzdělání následující: 4 % klientů s vysokoškolským vzděláním, 2 % klientů s vyšším odborným vzděláním, 28 % klientů se středoškolským vzděláním, 50 % klientů je vyučených a 16 % klientů má pouze základní vzdělání. Nejčastěji se tedy do problémů se splácením závazků dostávají spotřebitelé s nižším dosaženým vzděláním (*Poradna při finanční tísni*, 2016, str. 11). Finanční gramotnost je bezesporu důležitým nástrojem prevence proti nadměrnému zadlužování u obyvatelstva, které v extrémních případech vede až k sociálnímu vyloučení. Proto se v oblasti finančního vzdělávání angažují a snaží se zlepšit stávající situaci, zejména Ministerstvo práce a sociálních věcí nebo např. Úřad práce ČR skrze různé vzdělávací a poradenské aktivity.

3 Morální Hazard

Morální hazard označuje situaci, kdy se určitá skupina lidí chová rozdílně v situaci, ve které je jisté, že dotčení ponesou plné riziko a tehdy, kdy jsou například pojištěni nebo mají jinou záruku, že se jich dané riziko (prostřednictvím kompenzace) zcela nedotkne. Nemusí se nutně jednat jen o skupinu lidí, nýbrž také o jednotlivce nebo naopak o celou společnost (Claassen, 2015, str. 1-3). Taková situace může nastat i v případě řešení zadluženosti prostřednictvím oddlužení a obecnému přístupu dlužníků ke svým závazkům. Tato práce se tímto pojmem a do jisté míry i fenoménem zabývá pro vyhodnocení hypotézy, zdali má zavedení osobního bankrotu morálně hazardní vliv na dlužníky.

3.1 Vymezení pojmu

S morálním hazardem se lze potkat v mnoha různých situacích. Nejčastěji je morální hazard skloňován v kontextu pojišťovnictví, ze kterého historicky tento pojem pochází. Dle Jana Urbana tento pojem vznikl již v 17. století „*sloužil anglickým pojišťovnám k označení pojistných rizik nesouvisejících s přírodními či jinými nekontrolovatelnými událostmi, ale se změnou chování pojištěných osob poté, co pojištění uzavřeli*“ (Urban, 2009, str. 7). Autor v článku Fenomén morálního hazardu dále uvádí, že pojem označuje možný pokles odpovědnosti a zejména opatrnosti jednotlivců (v tomto případě pojistník) ve vztahu k rizikům. Smrčka však uvádí, že morální hazard, tak jak ho vnímáme dnes, se objevil až v moderní společnosti ve druhé polovině 19. století a vyznačuje se zejména domněním společnosti, že za mnoho oblastí života (penzijní systém, přírodní katastrofy atd.) je odpovědný zejména stát. Toto definování morálního hazardu souvisí s integrací této problematiky i do jiných oblastí života, než bylo pouze pojišťovnictví, v tomto případě se jedná o širokou hospodářskou politiku, do které morální hazard zcela nepopíratelně pronikl (Smrčka, 2010, str. 164-165).

Chování ekonomických subjektů je tedy v případech morálního hazardu velmi spekulativní a rizikové. Z národohospodářského pohledu lze na morální hazard nahlížet také jako na jednu z forem tržního selhání. Selhání trhu je „*situace, kdy subjekt trhu nenese všechny náklady nebo nezískává všechny výnosy svého počínání, a chová se proto způsobem, který je z jeho pohledu racionální, nepřispívá k růstu blahobytu společnosti jako celku*“ (Urban, 2009, str. 8). To vzniká především na základě asymetrických informací mezi tržními subjekty. V dnešních moderních ekonomikách význam morálního

hazardu v tomto kontextu rapidně roste. Jako konkrétní příklad Urban uvádí morální hazard na finančním trhu, který vedl (spolu s dalšími faktory) k vyústění ve finanční a hospodářskou krizi v letech 2008 až 2009. Podíl morálního hazardu na této krizi se projevoval zejména konstantním přijímáním špatných finančních rozhodnutí ze strany finančních institucí, pro která při poskytování úvěrů již nebyla rozhodující schopnost dlužníků splácet své závazky, přičemž snížená možnost kontroly managementu ze strany vlastníků společností vytvořila pro morální hazard příhodné podmínky (Urban, 2009, str. 9-10).

Z pohledu Hülsmana můžeme morální hazard definovat situací, kdy subjekt A využije při své činnosti větší množství zdrojů, než by využil v případě, kdy by jeho jednání nebylo ovlivněno morálním hazardem. Subjekt A ví nebo si alespoň myslí, že ví, že tyto zdroje mu poskytne jiný subjekt B. Důležitým hlediskem je, že subjekt A dodatečné zdroje získává proti vůli subjektu B, pro kterého je obtížné až nemožné proti tomuto jednání zasáhnout (Hülsmann, 2006, str. 35). Sklon k morálnímu hazardérství roste právě tehdy, pokud mohou občané či podniky na svém riskantním a neobežetném jednání podstatně vydělat. Morální hazard nelze ex-ante považovat za protizákonné jednání, avšak hranice mezi trestným činem a takovým chováním není vždy jasně rozeznatelná (Urban, 2009, str. 8).

3.2 Morální hazard v souvislosti s dlužnicko-věřitelskými vztahy

Pokud má libovolný dlužník v institutu oddlužení jistotu, že se za určitou dobu a za určitých podmínek svých dluhů zcela zbaví, ačkoliv bez cizí pomoci by to zvládal jen velmi obtížně, představuje tato možnost potenciální prostor pro bujení morálního hazardu. Zbavení se dluhů formou oddlužení pro dlužníky představuje způsob, jak za své činy (závazky vůči věřitelům) nenést plné riziko. Dvořák uvádí, že „*jakákoliv legální možnost zbavit se dluhu, tzn. i prominutí dluhu nebo jeho redukce, vyvolávají očekávání, že dluhy nemusí být splaceny. To ovšem vede v budoucnosti k takovému užití úvěrů, které způsobuje další nárůst nezdravých dluhů*“ (Dvořák, 2008, str. 277). Jak však posoudit, zda zavedení institutu oddlužení vedlo k růstu morálního hazardu v kontextu zadlužování obyvatelstva? Morální hazard se nedá přesně změřit či spočítat na základě jasně definovaných metod a postupů. Pro potřeby této práce bude porovnáván vývoj zadluženosti obyvatelstva s obdobím před a po zavedení oddlužení a dále bude zkoumán, jaký dopad na chování obyvatel (dlužníků) ČR tento krok měl. Pro zvýšení vypovídající hodnoty a pro detailní prozkoumání situace u obyvatelstva ČR v tomto kontextu, bude

provedeno dotazníkové šetření, které bude pozorovat tendenci respondentů k morálně hazardnímu chování.

Praktická část

4 Řešení zadluženosti

V předchozí kapitole byly popsány základní důvody a příčiny vedoucí k zadlužování obyvatelstva. Tato kapitola je zaměřena na možná řešení a východiska nadměrného zadlužení. Zkoumány jsou jak metody a historický vývoj obecně, tak i aktuální situace a způsoby, kterými se neschopnost dostát závazkům ze strany dlužníků řeší.

4.1 Historický vývoj řešení nadměrné zadluženosti

Situací, kdy má dlužník mnoho závazků vůči mnoha věřitelům a není v jeho silách, aby tyto závazky splatil, začalo přibývat zejména v souvislosti s rozvojem tržních vztahů. Tyto množící se případy s sebou přinesly potřebu zavést jiné než standardní procesní řešení. Základy konkurzního řízení byly položeny ve Španělsku a v italských renesančních městech, odkud také pochází termín „bankrot“ („banca rotta“ - rozbitá lavice). Nově vzniklé konkurzní řízení bylo charakteristické snahou rovnoměrně a spravedlivě uspokojit všechny zainteresované věřitele jednoho dlužníka. Tato funkce přetrvávala dodnes. Za další významnou vývojovou etapu můžeme považovat 19. století, kdy došlo k plnému rozmachu konkursů⁸ a bylo zavedeno vyrovnávací řízení⁹ jako další alternativa v řešení platební neschopnosti dlužníků. Za nejpodstatnější změnu ve vnímání a řešení předluženosti obyvatelstva je považován americký insolvenční zákon z konce 20. století, který měl vliv na zákonodárství mnoha dalších států. V této době dochází ke změně povahy úpadků, které se začaly týkat velkých podnikatelů a s již zmiňovaným rozvojem úvěrových a splátkových úvěrů také nepodnikatelů, spotřebitelů. S neefektivností a nefunkčností dosavadních řešení začala vznikat nová opatření jako je například reorganizace¹⁰ (Winterová, 2006, str. 625-627). Nyní budou rozebrány současné metody řešení platební neschopnosti dlužníků uplatňované v České republice.

⁸ „**Konkurs** je způsob řešení úpadku, při kterém dochází k uspokojení věřitelů z výnosů zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nezanikají“ (Kozák a kol., 2013, str. 575)

⁹ „**Vyrovnávací řízení** je způsob řešení úpadku, při kterém dlužník nabídne částečné, ale zajištěné a termínované uspokojení nároků věřitele. Při uzavření dohody o vyrovnání zanikají neuspokojené zbytky pohledávek“ (Winterová 2006, str. 654)

¹⁰ „**Reorganizace** je způsob řešení dlužníkovy úpadku, při kterém dlužník nadále může vyvíjet podnikatelskou činnost, avšak pouze v takových mezích, aby došlo k ozdravení provozu a uspořádání vztahů mezi dlužníkem a jeho věřiteli“ (Kozák a kol., 2013, str. 712)

4.2 Současné způsoby řešení zadluženosti

Mezi současné způsoby řešení neschopnosti dlužníků splnit své dluhy patří řešení prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí, exekučního řízení a insolvenčního řízení. Insolvenční řízení je podrobněji rozebráno v následující samostatné podkapitole (4.3).

Soudní výkon rozhodnutí je ve vztahu s třemi výše zmiňovanými řešeními neschopnosti splnit dluh nejstarší a také ve smyslu vymáhání pohledávek nejméně efektivní. Soudní výkon rozhodnutí je upraven občanským soudním řádem (OSŘ), zákonem č. 99/1963 Sb. a samotné řízení výkonu rozhodnutí je pak upraveno v šesté části OSŘ (Winterová, 2015, str. 44). Usnesením o výkonu rozhodnutí příslušný soud nepověřuje k provedení výkonu exekutora, nýbrž své rozhodnutí provede sám za pomoci vlastních personálních a administrativních sil. Tento způsob výkonu rozhodnutí je velmi neefektivní, o čemž vypovídá také skutečnost, že od roku 2001, kdy byly v ČR zřízeny exekutorské úřady, vymahatelnost práva rapidně vzrostla. Největším úskalím soudního výkonu rozhodnutí je, že věřitel je sám povinen dohledávat a označovat movitý i nemovitý majetek dlužníka, který by mohl sloužit k umoření jeho pohledávek. Věřitelé však nemusí těmito informacemi disponovat a na dohledávání majetku ve většině případů nemají kapacitu (*Exekutorská komora ČR*, 2017).

Exekuční řízení, někdy též označováno pouze jako exekuce, je v právním řádu ČR zakotveno zák. č. 120/2001 Sb.. Dle exekučního řádu se jedná o takové řízení, které lze uplatnit v případě, když má věřitel za dlužníkem vykonatelnou¹¹ neuhrazenou pohledávku. Na rozdíl od soudního výkonu rozhodnutí je však provedením výkonu pověřen soudní exekutor, který může v jednom řízení konat exekuci více způsoby. V tomto případě věřitel není nucen osobně dohledávat majetek dlužníka, a tudíž je tento způsob vymožení pohledávky pro věřitele výhodnější. Ovšem jeho nutným předpokladem je majetek dlužníka nebo jeho pravidelný příjem. Zavedení exekučního řízení přispělo k výraznému zefektivnění vymahatelnosti pohledávek (*Exekutorská komora ČR*, 2017).

V rámci exekučního řízení jsou dle zák. č. 120/2001 Sb., hlava III. rozlišovány různé způsoby provedení exekuce. Prvním a zároveň hlavním způsobem provedení

¹¹ „*Vykonatelná pohledávka je taková pohledávka, jejíž platnost byla již v minulosti potvrzena vyšší soudní instancí (například rozsudkem). Uplatní-li věřitel tuto pohledávku v insolvenčním řízení, ostatní účastníci mají ztíženo její popírání*“ (Insolvenční zóna, 2017)

exekuce jsou srážky ze mzdy a potažmo jiných příjmů (např. různé sociální dávky). Druhým způsobem je tzv. příkazání pohledávky. K příkazání pohledávky dochází v případech, kdy dlužníkovi zároveň dluží někdo jiný, tomu je v této situaci příkazáno, aby dluh splácel přímo exekutorovi. Třetím způsobem je příkaz k výplatě z bankovního účtu, při kterém jsou exekvovanému dlužníku zablokovány prostředky na bankovních účtech. Čtvrtým a zároveň posledním způsobem je prodej movitých a nemovitých věcí dlužníka.

Rozdíl mezi individuálním vymáháním jednotlivých pohledávek a komplexním insolvenčním řešením, které s sebou přinesl InsZ je zcela markantní. Mezi individuální způsoby vymáhání dluhů patří zejména dnes již téměř nepoužívaný způsob soudního výkonu rozhodnutí, způsob exekučního řízení a v neposlední řadě způsob vymáhání skrze nejrůznější vymáhací a inkasní agentury. Tzv. vymahači dluhů jsou častokrát dlužníky i věřiteli považováni za nejvíce problematické, a to zejména z důvodů častého zacházení za hranu zákona a nejednoznačnému zaručení způsobu a výše vymožení pohledávky. I přesto v Česku dle odhadů Asociace inkasních agentur existuje zhruba 200 takových společností. Mezi přední inkasní agentury na českém trhu patří ePohledávky.cz, Expozitura pro mimosoudní vymáhání a dražby s.r.o., vymoženo.cz a další. K individuálnímu vymáhání dílčích dluhů se ve většině případů uchylují spíše věřitelé s pohledávkami o nižších hodnotách či věřitelé, kteří se z různých důvodů snaží vymoci své pohledávky mimosoudní cestou. Se zavedením InsZ a spolu s ním i řešením oddlužení plněním splátkového kalendáře se zvýšila šance pro věřitele, jak zcela legálně vymoci alespoň část svých pohledávek zpět i v takových případech, kdy dlužníci nedisponují hodnotnějším majetkem, který by se dal zpeněžit. V rámci komplexního insolvenčního řešení je pro věřitele značnou výhodou zejména funkce insolvenčního správce, který zajišťuje a dohlíží na legálnost celého řízení a zprostředkovává tak bezproblémový průběh. Insolvenční správce v insolvenčním řízení funguje jako jakýsi most mezi věřitelem a dlužníkem.

4.3 Insolvenční zákon

Insolvenční zákon (zák. č. 182/2006 Sb.), ze dne 30. března 2006 zcela nahradil předchozí konkursní zákon (zák. č. 328/1991 Sb.), a to s účinností od 1. ledna 2008. Dle § 1 insolvenčního zákona se insolvenčním řízením rozumí řešení úpadku nebo hrozícího úpadku dlužníka soudním řízením některým ze stanovených způsobů za účelem uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem nebo

hrozícím úpadkem a co nejvyššího a zásadně poměrného uspokojení dlužníkových věřitelů (Kozák a kol., 2013, str. 1-5).

Podle InsZ § 3 je dlužník v úpadku ve formě platební neschopnosti, jestliže má vůči více věřitelům peněžité závazky po dobu delší než 30 dnů po lhůtě splatnosti a tyto závazky není schopen plnit. Dále se má za to, že dlužník není schopen plnit své peněžité závazky, jestliže zastavil platby podstatné části svých peněžitých závazků, nebo je neplní po dobu delší 3 měsíců po lhůtě splatnosti, anebo není-li možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníku výkonem rozhodnutí nebo exekucí (Kozák a kol., 2013, str. 9-17).

Insolvenční řízení, které tento zákon upravuje, je vedeno jasně definovanými pravidly, jako např.: řízení lze zahájit pouze insolvenčním návrhem, který musí být příslušnému soudu předložen dlužníkem nebo věřitelem na předepsaném formuláři, na jeho základě pak insolvenční soud oznámí zahájení řízení formou vyhlášky. Insolvenční zákon dále upravuje způsoby řešení úpadku nebo hrozícího úpadku dlužníka. Dle §4 je rozlišováno: řešení konkursem, reorganizací, oddlužením a zvláštními způsoby, které tento zákon stanoví pro určité subjekty nebo pro určité druhy případů (Kozák a kol., 2013, str. 17-21).

Insolvenční řízení spočívá na několika zásadách. Nejdůležitější zásadou je nutnost vedení insolvenčního řízení tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn, a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů. Další zásadou, která zcela jistě stojí za zmínění je, že všichni věřitelé mají v rámci insolvenčního řízení rovné možnosti, nehledě na jejich rozdílné postavení (Kozák a kol., 2013, str. 21-24).

4.3.1 Důvody vedoucí k přijetí insolvenčního zákona

Proč bylo nutné přistoupit ke zcela novému právnímu předpisu? K zavedení insolvenčního zákona, a tedy k řešení dlužníkovy úpadku zvláštním soudním řízením došlo zejména kvůli narůstajícímu nežádoucímu zvýhodňování některých věřitelů, při řešení úpadku tehdejšími standardními procesními prostředky. Dalším klíčovým faktorem byl značný nárůst počtu tzv. spotřebitelských úpadků, které se týkaly fyzických nepodnikajících osob, a tedy řešení těchto úpadků prostřednictvím konkursu představovalo značný sociální problém (konkurz jako jediná možná forma řešení úpadku fyzických nepodnikajících osob nepředstavuje zbavení se zbytku dluhů po prodeji

veškerých aktiv, ale de facto celoživotní postavení na okraji společnosti). K růstu těchto typů úpadků došlo především s rozvojem nejrůznějších úvěrových obchodů, jak již bylo popsáno výše. Za hlavní nedostatek předchozí právní úpravy řešení předluženosti u obyvatelstva lze považovat naprostou převahu likvidační formy nad formou ozdravnou. V Důvodové zprávě k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení z roku 2006 se uvádí, že zatímco konkursů bylo průměrně prohlašováno okolo čtyř tisíc ročně, řešení vyrovnáním bylo pouze několik desítek. To mělo negativní důsledek zejména na vnímání řešení úpadků ze strany dlužníků, a to také z důvodu, že dřívější právní úprava řešení úpadku jiné formy než konkurs a vyrovnání neznala (*Důvodová zpráva*, 2006, str. 1-3). K insolvenčnímu zákonu bylo tedy přistoupeno kvůli zastaralosti a přílišné novelizaci předchozího zákona o konkursu a vyrovnání (ZKV) a kvůli jeho špatné pověsti a negativním společenským dopadům.

4.4 Institut oddlužení

Úpadek dlužníka, nepodnikající fyzické osoby, lze v rámci insolvenčního řízení řešit několika způsoby: oddlužením zpeněžení majetkové podstaty, oddlužením plněním splátkového kalendáře, jejich kombinací (od 1. července 2017), konkursem a nepatrným konkursem. Jednotlivé formy se liší zejména v tom, zda je dlužníkovi ponecháno dispoziční oprávnění k jeho majetku a zda po případném ukončení insolvenčního řízení dojde k tzv. osvobození od dluhů (oddlužení), nebo zda dispoziční oprávnění přecházejí na insolvenčního správce, a i po ukončení řízení neuspokojené pohledávky nezanikají (konkurs) (Kozák a kol., 2013, str. 897–902).

Institut oddlužení, který bývá označován také jako osobní bankrot, je z pohledu dlužníků velmi výhodnou a oblíbenou formou řešení úpadku, jelikož jim poskytuje šanci zcela se zbavit svých dluhů. Oddlužení lze tedy plnit dvěma způsoby: zpeněžením majetkové podstaty, nebo plněním splátkového kalendáře. V případě prvního způsobu se postupuje obdobně jako u zpeněžení majetkové podstaty v konkursu. K tomuto řešení osobního bankrotu v rámci insolvenčního řízení je dáвана přednost v situacích, kdy dlužník disponuje nezajištěným hodnotným zejména nemovitým majetkem, který po zpeněžení pokryje dlužníkovi přihlášené závazky. Druhým způsobem je oddlužení plněním splátkového kalendáře. V tomto případě je dlužník povinen po dobu pěti let měsíčně splácet nezajištěným přihlášeným věřitelům ze svých příjmů insolvenčním správcem předem vypočtenou částku. Celkové uspokojení přihlášených nezajištěných věřitelů musí přitom za dobu trvání oddlužení (5 let) dosahovat minimálně 30 %. Výše

měsíční částky určené na uspokojení nezajištěných věřitelů je vypočítávána z průměrné měsíční čisté mzdy dlužníka a závisí na počtu vyživovaných dětí, či na tom, jestli je dlužník ženatý nebo svobodný. Dlužník může v rámci insolvenčního návrhu, na základě relevantních důvodů a za předpokladu, že v průběhu pěti let splatí minimálně 50 % svých závazků, požádat insolvenční soud o snížení měsíčních splátek. Od novelizace v červenci 2017 je možné využít kombinace obou variant řešení úpadku, kdy se zpeněží dlužníkův nezajištěný majetek a dále po dobu 60 měsíců náleží do oddlužení tzv. nezabavitelná částka z dlužníkovra příjmu. V případě, že dlužník uhradí 100 % svých závazků v době kratší, než je zákonem stanovené období 5 let, insolvenční řízení skončí dříve.

V případě, že dlužník neplní své povinnosti dle §412 InsZ a poruší některou z podmínek pro oddlužení (viz. níže), insolvenční soud může již schválené oddlužení zrušit a současně rozhodnout o způsobu řešení dlužníkovra úpadku formou konkursu (Kozák a kol., 2013, str. 939)¹². Tzv. překlopení dlužníka do konkursu v praxi funguje jako velmi efektivní hrozba a motivuje dlužníky k dodržování veškerých povinností a náležitostí, které proces oddlužení doprovází. V případě, že je na dlužníka (potažmo na dlužníkův majetek) prohlášen konkurs, zaniká pro dlužníka možnost atraktivního osvobození od dluhů, jenž by jinak v rámci řízení nebyly uspokojeny.

4.4.1 Podmínky oddlužení a dohled nad jejich dodržováním

V případě řešení úpadku dlužníka prostřednictvím plnění splátkového kalendáře, vzniká mnoho nezbytných povinností, které se dlužník podáním insolvenčního návrhu zavazuje plnit. Mezi základní a nejdůležitější povinnosti dlužníků dle §412 InsZ patří:

- a) vykonávat výdělečnou činnost nebo aktivně o získání příjmu usilovat;
- b) přiznávat veškeré mimořádné příjmy (dědictví, dary, výhry v loterii atd.);
- c) bez zbytečných odkladů oznamovat změny bydliště, zaměstnání atd.;
- d) dvakrát ročně předkládat přehled svých příjmů za uplynulé období;
- e) nezatajovat žádný ze svých příjmů;

¹² resp. od července 2017 insolvenční řízení bez dalšího zrušit.

- f) nezvýhodňovat žádného z přihlášených i nepřihlášených věřitelů v daném insolvenčním řízení; a
- g) nezadlužovat se (neuzavírat nové závazky, které nebude dlužník schopen v době splatnosti plnit) a plnit veškeré své stávající závazky (např. nájem či telefon).

Dohled nad činností dlužníka, a tedy i nad dodržováním výše uvedených základních povinností, je vykonáván insolvenčním správcem, který o průběhu řízení informuje příslušný insolvenční soud a věřitele. Insolvenční správce je dle §21 až §45 InsZ jedním ze subjektů insolvenčního řízení a je ustanoven insolvenčním soudem ze seznamu insolvenčních správců. Insolvenční správce je povinen postupovat tak, aby věřitelé byli uspokojeni v co nejvyšší míře (Kozák a kol., 2013, str. 87).

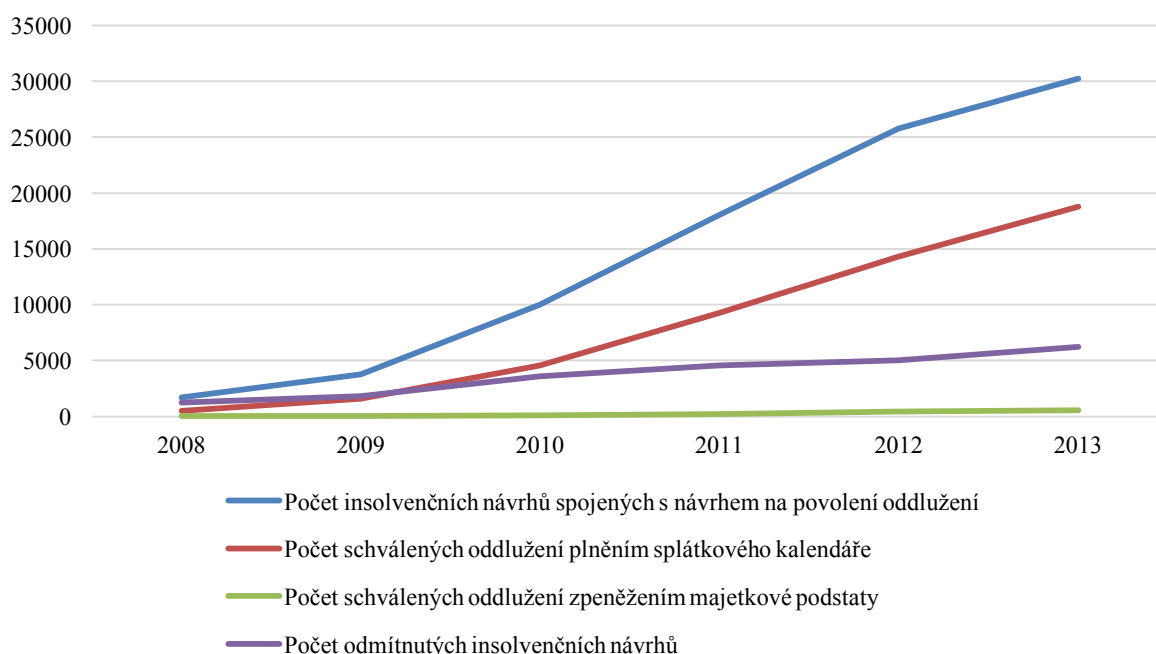
4.4.2 Vývoj osobních bankrotů

V této části práce je blíže zkoumán vývoj osobních bankrotů v čase. Prvním rokem, kdy dlužníci mohli žádat o oddlužení skrze insolvenční návrh, byl rok 2008, kdy k 1. lednu vešel v platnost InsZ. Během tohoto roku (tedy v období od 1. ledna do 31. prosince) bylo dle statistik Ministerstva spravedlnosti podáno celkem 1693 insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení, přičemž schválených oddlužení bylo 477, z toho 464 rozhodnutím o schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře a 13 oddlužení zpeněžením majetkové podstaty dlužníka. V následujících letech lze pozorovat rapidní nárůst jak počtu žádostí o oddlužení, tak také počtu samotných schválených oddlužení. Například v roce 2009 bylo podáno celkem 3744 insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení a v roce 2010 jich bylo již 10014. Celkový vývoj v období od roku 2008 do 2013 dle Ministerstva spravedlnosti znázorňuje následující tabulka:

Tabulka 1 Vývoj osobních bankrotů v letech 2008 až 2013

Sledované období (vždy od 1. ledna do 31. prosince daného roku)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Počet insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení	1 693	3 744	10 014	18 021	25 785	30 213
Počet schválených oddlužení plněním splátkového kalendáře	464	1 592	4 584	9 238	14 291	18 803
Počet schválených oddlužení zpeněžením majetkové podstaty	13	30	82	183	414	572
Počet odmítnutých insolvenčních návrhů	1 220	1 783	3 566	4 544	5 018	6 220

Zdroj: Justice.cz, vlastní zpracování

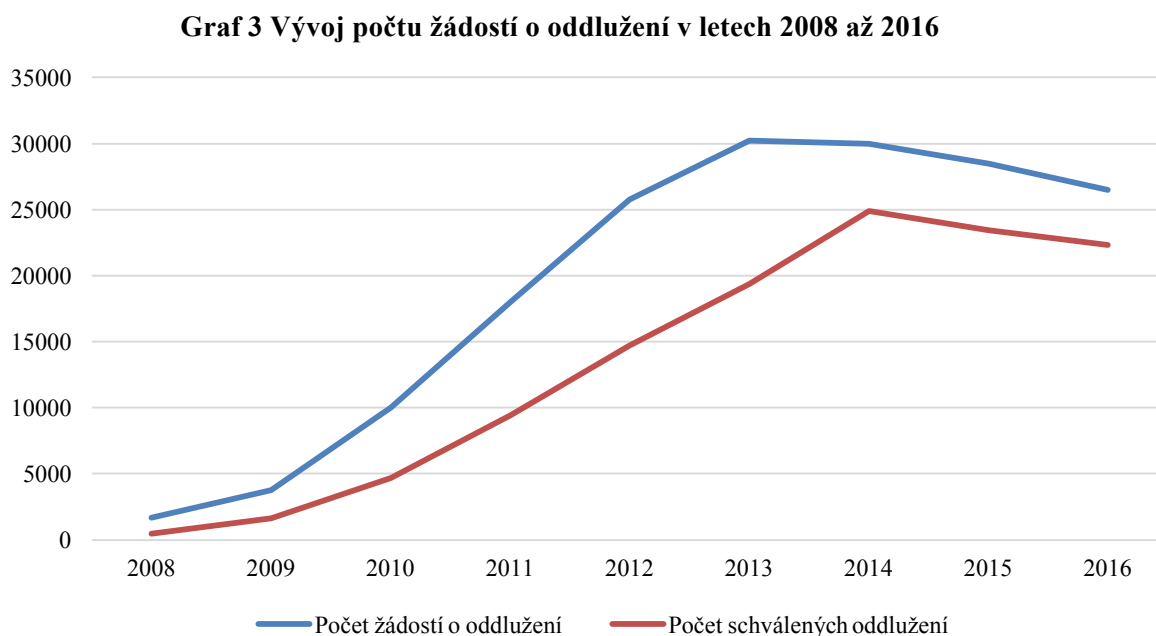
Graf 2 Vývoj osobních bankrotů v letech 2008 až 2013

Zdroj: Justice.cz, vlastní zpracování

Na grafu č. 2 jsou data z tabulky č. 1 zpracována do grafické podoby, pro lepší představu, jakou tendenci měl vývoj osobních bankrotů v České republice v časovém rozmezí od roku 2008 do roku 2013. Z obrázku je na první pohled zřejmý rostoucí trend všech čtyř sledovaných ukazatelů. Počet podaných insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení se od roku 2008 do roku 2013 zvýšil téměř osmnáctkrát a samotný počet schválených oddlužení plněním splátkového kalendáře se ve sledovaném období zvýšil dokonce čtyřicetkrát. Tento trend lze vysvětlit zejména růstem průměrného zadlužování domácností a s tím spojeným rostoucím zájmem o řešení nadměrného

zadlužení skrze instituci oddlužení. Roli v tomto případě hraje také asymetričnost informací a fakt, že dlužníci se o možnostech řešení jejich situace dozvídají průběžně. Sledované časové rozmezí je zvoleno na základě dostupných dat na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti.

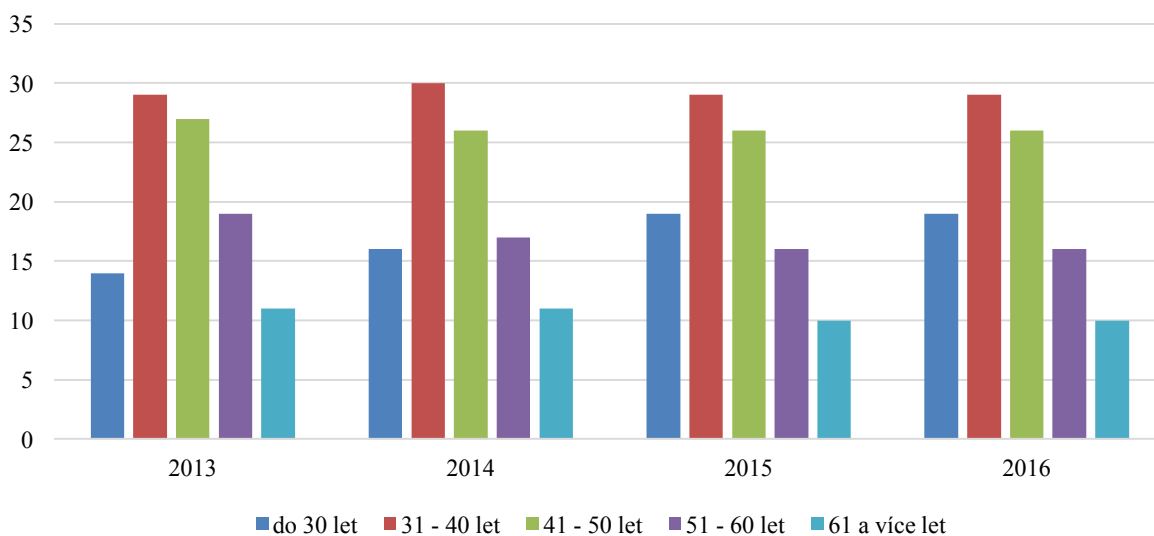
Pro detailnější zmapování vývoje insolvenčí v České republice po roce 2013 je nadále pracováno také s daty od společnosti Creditreform, která na svých internetových stránkách, na rozdíl od Ministerstva spravedlnosti, poskytuje data až do roku 2016. Dle statistik Creditreform požádalo v roce 2014 o oddlužení celkem 29967 osob. Z toho bylo oddlužení povoleno v 24897 případech. Při porovnání roku 2014 s rokem 2013, je zřetelný mírný pokles (0,8 %) počtu žádostí o oddlužení, ale počet povolených oddlužení naopak vzrostl a to o 22 %. V roce 2015 požádalo o oddlužení celkem 28495 osob a schváleno bylo v 23425 případech. V roce 2015 tedy proběhl zatím největší pokles žádostí o oddlužení a poprvé od uvedení v platnost InsZ také poklesl počet povolených oddlužení. V roce 2016 přetrvává trend nižšího počtu žádostí o oddlužení. O oddlužení požádalo již jen 26497 osob. Oddlužení bylo v roce 2016 povoleno ve 22306 případech. Celkový vývoj počtu žádostí o oddlužení a počtu povolených oddlužení (jak formou plnění splátkového kalendáře, tak formou zpeněžením majetkové podstaty) je graficky znázorněn na Grafu č. 3.

Zdroj: Creditreform, Vývoj insolvenčí v ČR a Justice.cz, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Graf č. 4 znázorňuje procentuální vývoj věkové struktury osob, kterým bylo v daném roce schváleno oddlužení. Věková struktura je rozdělena do pěti skupin: osoby do 30 let, osoby ve věku 31 až 40 let, osoby ve věku 41 až 50 let, osoby ve věku 51 až 60 let a osoby ve věku 61 a více let. Na první pohled je zřejmé, že věková struktura osob v oddlužení je ve sledovaném období (tj. 2013–2016) téměř neměnná. Největší procentuální zastoupení v každém sledovaném roce má skupina osob ve věku 31 až 40 let. V letech 2013, 2015 a 2016 bylo v rámci této věkové skupiny 29 % osob z celkového počtu osob, kterým bylo oddlužení schváleno. V roce 2014 hodnota činila 30 %. Tento jednoprocentní nárůst v roce 2014 můžeme vysvětlit novelou InsZ, jenž vešla v platnost 1. ledna 2014, která mimo jiné přinesla možnost oddlužení manželů nebo oddlužení podnikajících osob (OSVČ). Naopak nejméně zastoupenou věkovou skupinou v celém sledovaném období je skupina osob ve věku 61 a více let. U této skupiny se hodnota mezi roky 2013 až 2016 pohybuje v rozmezí 11-12 %. Největší růst procentuálního zastoupení věkových skupin ve sledovaném období zaznamenala věková skupina osob do 30 let. Tato skupina měla v roce 2013 zastoupení pouze se 14 %, ale v roce 2016 to bylo již celých 19 %. V případě hledání odpovědi na otázku, proč ve sledovaném období nejvíce vzrostly hodnoty právě věkové skupině do 30 let, se naskýtá hned několik racionálních důvodů. K růstu mohlo dojít například z důvodu špatného finančního plánování nebo silícím trendem získání vlastního bydlení v nižším věku.

Graf 4 Procentuální vývoj věkové struktury osob, kterým bylo schváleno oddlužení v letech 2013 až 2016

Zdroj: Creditreform, Vývoj insolvencí v ČR, vlastní výpočty, vlastní zpracování

V následující tabulce (Tabulka č. 2) je zaznamenán vývoj jednotlivých způsobů řešení nadměrné zadluženosti obyvatelstva od roku 2008, kdy byl uveden v platnost insolvenční zákon. Mezi uvedené způsoby řešení tzv. předluženosti jsou zahrnovány podané insolvenční návrhy, které jsou děleny do tří dílčích kategorií: na návrhy nespojené s návrhem na způsob řešení úpadku, na návrhy spojené s návrhem na prohlášení konkursu a na návrhy spojené s návrhem na povolení oddlužení. Ze zjištěných údajů je patrný značný růstový trend nejen u insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení, ale také i u dvou zbylých řešení. Procentuální růst popularity řešení zadluženosti skrze InsZ je patrný z celkového množství podaných insolvenčních návrhů. Mezi lety 2008 a 2013 vzrostl počet podaných návrhů celkem o neuvěřitelných 618,9 %.

Tabulka 2 Způsoby řešení zadluženosti obyvatelstva ČR v letech 2008 až 2013

Rok	Podané insolvenční návrhy			
	Nespojené s návrhem na způsob řešení úpadku	Spojené s návrhem na prohlášení konkursu	Spojené s návrhem na povolení oddlužení	Celkem
2008	2 386	1 151	1 693	5 230
2009	3 462	2 180	3 744	9 386
2010	3 447	2 635	10 014	16 096
2011	3 805	2 617	18 021	24 443
2012	4 115	2 735	25 785	32 635
2013	4 243	3 140	30 213	37 596

Zdroj: Justice.cz, vlastní výpočty, vlastní zpracování.

Pro zjištění a zmapování vývoje jiných, než výše uvedených způsobů řešení zadluženosti obyvatelstva bohužel nejsou dostupná žádná konkrétní data. Ministerstvo spravedlnosti na svých internetových stránkách zveřejňuje statistické údaje také pouze ve velmi krátkém časovém rozmezí. Tato skutečnost je důvodem a zároveň vysvětlením, proč je v Tabulce č. 2 zvoleno právě toto časové období.

4.4.3 Diskuze o budoucí podobě institutu oddlužení

V současnosti sílí názory o nutné modernizaci a změně stávajícího insolvenčního zákona, a to zejména ze strany Ministerstva spravedlnosti České republiky, reprezentovaného ministrem spravedlnosti v demisi, Robertem Pelikánem. Od doby

přijetí a uvedení v platnost v roce 2008 byl insolvenční zákon již mnohokrát novelizován. Poslední velká novela InsZ (zák. č. 64/2017 Sb.) vstoupila v účinnost dne 1. července 2017. Za jednu z hlavních změn zavedenou touto novelou se považuje zrušení konání tzv. přezkumného jednání¹³ a schůze věřitelů na příslušném insolvenčním soudu za přítomnosti soudce, dlužníka, insolvenčního správce a věřitelů. V současnosti se přezkumné jednání koná buď v kanceláři IS nebo dokonce v místě bydliště konkrétního dlužníka. Tato změna může mít negativní dopad na dlužníkovo vnímání celého procesu oddlužení a v některých případech může vést až k morálně hazardnímu chování. Obecně může být konstatováno, že tímto zákonem bylo mnoho povinností přeneseno z insolvenčního soudu směrem na insolvenčního správce, ačkoliv výše odměny IS zůstala nezměněna.

V současné době se však hovoří o důkladnější novelizaci. Dle informací z Ministerstva spravedlnosti je nyní připravován návrh novely InsZ, který má rozšířit možnosti oddlužení na širší skupinu dlužníků, kteří nejsou schopni plnit podmínku hrazení předpokládaných 30 % svých dluhů v lhůtě 5 let, a tudíž na oddlužení nyní nedosahují. Připravovaná novela zákona by měla obsahovat tři různé scénáře pro oddlužení. První variantou je, že by dlužník byl zbaven dluhů již po třech letech, kdy by však musel splatit minimálně 50 % svých závazků. Druhou variantou je stávající situace, kdy dlužník musí během pětiletého období splatit minimálně 30 % svých dluhů. Třetí a zároveň nejvíce kontroverzní variantou je, že dlužník plnící veškeré povinnosti bude po sedmi letech v insolvenci zproštěn od svých závazků. To znamená, že během tohoto období dlužníci nebudou mít zákonnou povinnost splnit minimální třiceti procentní uspokojení jejich závazků (*Česká justice*, 2016). Po tuto dobu však budou muset pracovat (či si zaměstnání aktivně shánět) a zároveň uhradit odměnu IS v celé výši. Z toho vyplývá, že by v tomto případě mohl být zproštěn od dluhů téměř každý. Tento návrh novely je předmětem kritiky zejména z obav, že po zavedení takovéto změny InsZ, dlužníci mohou nabýt dojmu, že již nemusí hradit své závazky, a to může vést také k nadměrnému zadlužování a k rozšíření morálního hazardu u dlužníku.

¹³ **Přezkumné jednání** je nařízeno insolvenčním soudem a během jeho trvání se přezkoumávají jednotlivé přihlášené pohledávky daných věřitelů. Po skončení přezkumného jednání je insolvenčním soudem vydáno usnesení, které v případě řešení úpadku plněním splátkového kalendáře, určuje procentuální výši uspokojení přihlášených věřitelů po dobu trvání oddlužení.

5 Analýza vývoje zadluženosti a zadlužování obyvatelstva ČR

5.1 Vývoj ekonomických faktorů a jejich vliv na zadlužení obyvatelstva

Mezi zkoumané ekonomické ukazatele, které přímo nebo nepřímo souvisí s dluhovou problematikou obyvatelstva a mají tak např. dopad na poptávku obyvatelstva po úvěrových produktech apod., jsou zahrnovány vybrané ukazatele životní úrovně, úroková míra a nezaměstnanost.

5.1.1 Ukazatele životní úrovně

Tato část práce se zaměřuje na vývoj základních ukazatelů životní úrovně obyvatelstva v České republice, kterými jsou příjmy a výdaje v sektoru domácností, průměrná hrubá měsíční nominální mzda a růst spotřebitelských cen. U všech zmíněných ukazatelů se zkoumá především jejich vývoj v čase a jaký mají vliv na zadlužování obyvatelstva.

Nejprve bude detailně zanalyzován vývoj běžných příjmů a výdajů domácností v kontrastu s vývojem bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem v letech 1995 až 2016.

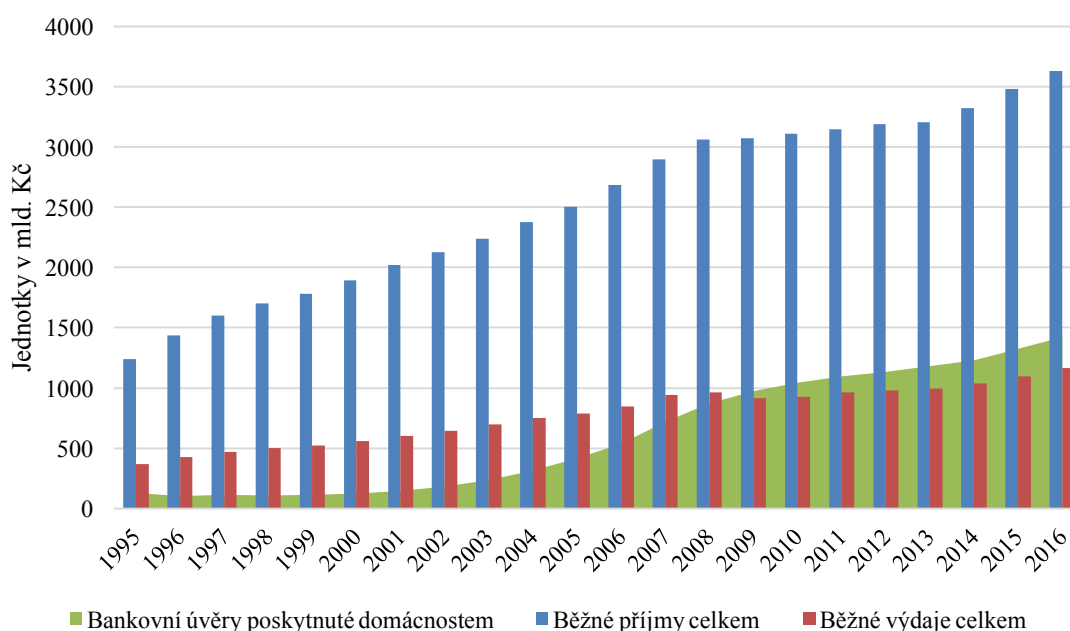
Tabulka 3 Vývoj běžných příjmů a výdajů domácností v letech 1995 až 2016

Rok	Běžné příjmy a výdaje v sektoru domácností (mld. Kč)		Bankovní úvěry poskytnuté domácnostem (mld. Kč)	Rok	Běžné příjmy a výdaje v sektoru domácností (mld. Kč)		Bankovní úvěry poskytnuté domácnostem (mld. Kč)
	Příjmy	Výdaje			Příjmy	Výdaje	
1995	1 242,2	366,4	128,9	2006	2 685,1	849,1	536,4
1996	1 433,8	426,8	104,8	2007	2 894,3	940,5	720,9
1997	1 598,3	469,8	111,9	2008	3 062,7	964,7	873,4
1998	1 700,9	501,9	108,1	2009	3 074	913,1	974,8
1999	1 781	524,3	113,1	2010	3 107,3	928,2	1 044,1
2000	1 894,5	559,2	123,8	2011	3 145,6	961,4	1 098,2
2001	2 021,3	600,1	143,1	2012	3 187,8	982	1 134,5
2002	2 128,4	647,4	181,4	2013	3 204,9	997,3	1 182,8
2003	2 239,4	699,7	237,4	2014	3 323,5	1 038,8	1 230,4
2004	2 376	750,9	313,7	2015	3 480,7	1 097,4	1 323,7
2005	2 502,6	789,5	414,9	2016	3 628,9	1 165,3	1 419,4

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní zpracování

Nejvýznamnějšími položkami v rámci ukazatele běžných výdajů českých domácností jsou dle Českého statistického úřadu z dlouhodobého hlediska především výdaje za bydlení, energie a stravování. Výdaje za bydlení a energie tvořily v roce 2016 dle ČSÚ 20,8 % a výdaje za potraviny (včetně nealkoholických nápojů) tvořily 19,8 % z celkových výdajů domácností (ČSÚ, Výdaje českých domácností vzrostly, 2017). Vývoj hodnot bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem ukazuje, že prvním rokem, kdy počet těchto poskytnutých úvěrů přesáhl hodnotu běžných výdajů domácností, byl rok 2009. Od roku 2009 do konce sledovaného období jsou již hodnoty poskytnutých úvěrů konstantně vyšší než hodnoty výdajů domácností.

Graf 5 Vývoj příjmů a výdajů domácností v letech 1995 až 2016

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní zpracování

Z Grafu č. 5 je patrná téměř konstantní rostoucí tendence všech zobrazených veličin. Jediný pokles byl zaznamenán u veličiny běžných výdajů domácností v roce 2009, kdy sledované výdaje oproti roku 2008 klesly o 5,35 % z původní hodnoty 964,7 mld. Kč na hodnotu 913,1 mld. Kč. U běžných příjmů domácností došlo mezi lety 2008 až 2009 k nejpomalejšímu růstu za sledované období. Růst příjmů byl v roce 2009 v porovnání s rokem 2008 pouze o 0,37 %. Z grafického znázornění je dále patrný vývoj bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem, který je od roku 1999 rostoucí. Mezi lety 1995 až 2016 vzrostl počet poskytnutých bankovních úvěrů domácnostem o 1001,16 % z původní hodnoty 128,9 mld. Kč v roce 1995 na hodnotu 1419,4 mld. Kč v roce 2016.

Dále je pozorován vývoj průměrné hrubé měsíční nominální mzdy u fyzických osob, která je podrobněji rozdělena do tří kategorií: na mzdu v oblasti národního hospodářství ČR, mzdu v podnikatelské sféře a nepodnikatelské sféře. Tato veličina je pozorována v období od roku 2000 do roku 2016.

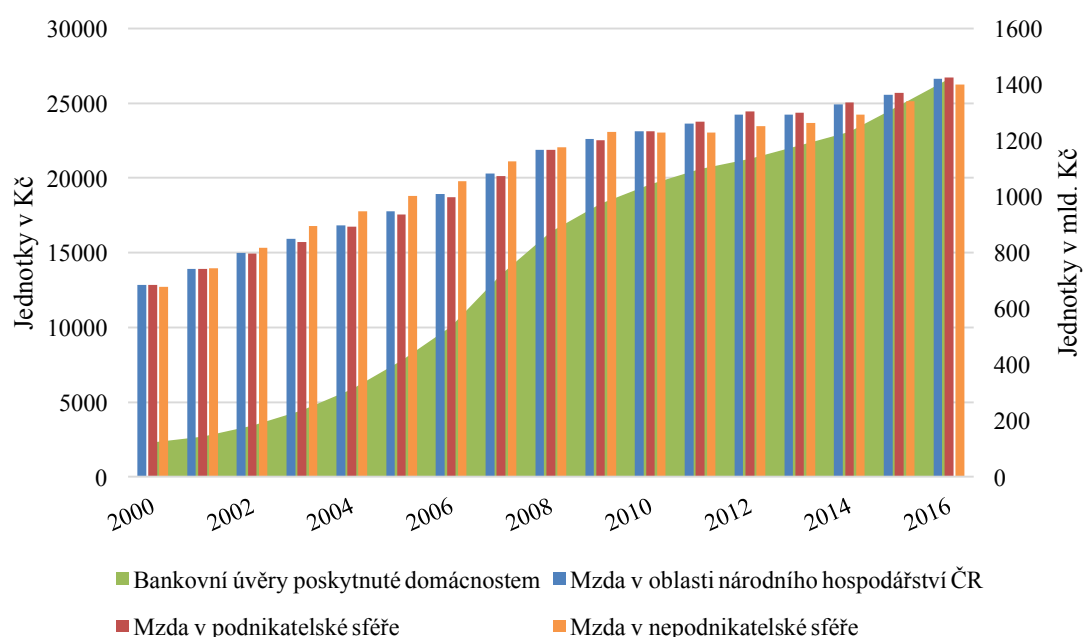
Tabulka 4 Vývoj průměrných hrubých měsíčních nominálních mezd u fyzických osob v letech 2000 až 2016

Rok	Průměrná hrubá měsíční nominální mzda u fyzických osob			Rok	Průměrná hrubá měsíční nominální mzda u fyzických osob		
	Mzda v oblasti národního hospodářství	Mzda v podnik. sféře	Mzda v nepodnik. sféře		Mzda v oblasti národního hospodářství	Mzda v podnik. sféře	Mzda v nepodnik. sféře
2000	12 831	12 852	12 731	2009	22 609	22 501	23 076
2001	13 914	13 906	13 954	2010	23 105	23 120	23 040
2002	15 000	14 925	15 342	2011	23 627	23 764	23 019
2003	15 906	15 702	16 800	2012	24 252	24 428	23 467
2004	16 830	16 742	17 762	2013	24 221	24 352	23 654
2005	17 760	17 538	18 777	2014	24 906	25 065	24 221
2006	18 912	18 721	19 786	2015	25 572	25 676	25 120
2007	20 280	20 101	21 117	2016	26 643	26 728	26 265
2008	21 887	21 857	22 029				

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní zpracování

Průměrnou hrubou měsíční nominální mzdu eviduje a počítá Český statistický úřad. Hrubou mzdou se rozumí taková, která ještě nebyla snížena o pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a sociální zabezpečení nebo o další zákonné srážky, případně o individuální srážky domluvené mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem (Finance.cz, 2014). Z výše uvedených dat v Tabulce č. 4 je patrný konstantní růst všech tří sledovaných veličin. Růst mezd v závěru sledovaného období (zejména v roce 2016) byl zapříčiněn zejména vyšším tempem růstu poptávky po práci než nabídky volných pracovních sil. Tato situace je na trhu práce zapříčiněna především rekordně nízkou mírou nezaměstnanosti osob v České republice (Investičníweb.cz, 2016). Detailněji je nezaměstnanost rozebrána v podkapitole níže (5.1.3).

Graf 6 Průměrná hrubá měsíční nominální mzda u fyzických osob v letech 2000 až 2016

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Ukazatel průměrné hrubé měsíční nominální mzdy má v celém sledovaném období rostoucí trend. Dále lze konstatovat, že rozdíly mezi jednotlivými skupinami sledovaných mezd jsou nepatrné. Při zprůměrování všech tří sledovaných mzdových veličin na začátku sledovaného období (tj. v roce 2000) a porovnání s průměrnou hodnotou veličin v roce 2016, je zřejmé, že hrubé měsíční nominální mzdy v České republice v tomto období vzrostly o 107,3 %. Na vedlejší svislé ose grafu (na pravé straně) jsou zaznamenány jednotky v mld. Kč, pro představu vývoje poskytnutých bankovních úvěrů domácnostem zasazeného do kontextu vývoje sledovaných mezd.

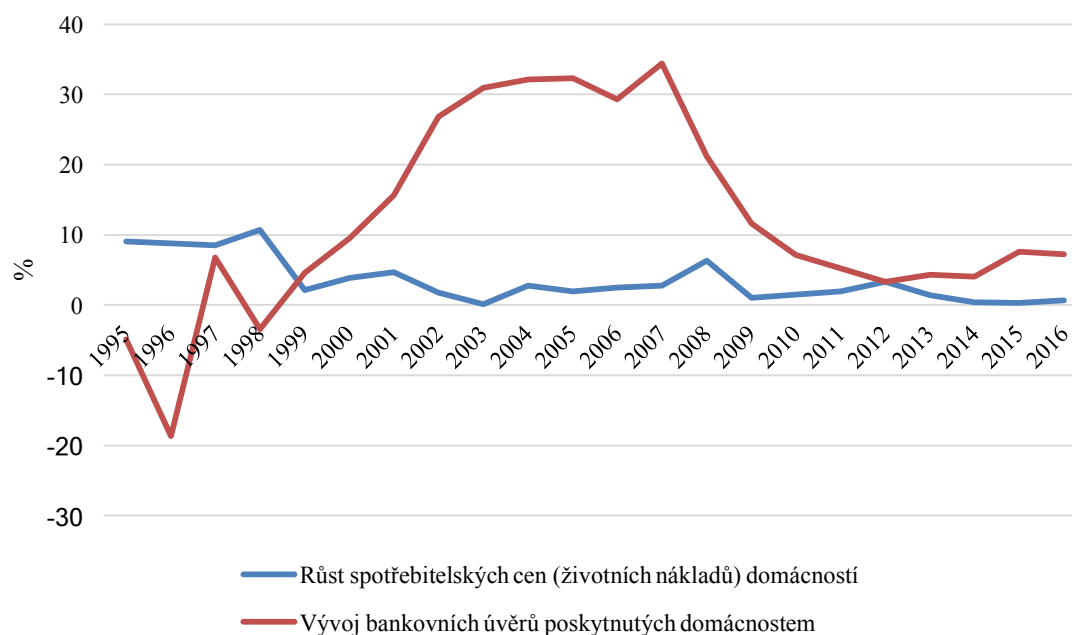
Posledním zařazeným ukazatelem životní úrovně obyvatelstva ČR je ukazatel růstu spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností, se kterým budeme nadále pracovat ve formě % oproti vždy předchozímu sledovanému roku. Ve stejné podobě (procentuální změny k předchozímu roku) budeme pracovat také s ukazatelem poskytnutých bankovních úvěrů domácnostem.

Tabulka 5 Vývoj růstu spotřebitelských cen domácností a bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem v letech 1995 až 2016

Rok	Růst spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností (%)	Vývoj bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem (%)	Rok	Růst spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností (%)	Vývoj bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem (%)
1995	9,1	-4,9	2006	2,5	29,3
1996	8,8	-18,7	2007	2,8	34,4
1997	8,5	6,8	2008	6,3	21,2
1998	10,7	-3,4	2009	1	11,6
1999	2,1	4,6	2010	1,5	7,1
2000	3,9	9,5	2011	1,9	5,2
2001	4,7	15,6	2012	3,3	3,3
2002	1,8	26,8	2013	1,4	4,3
2003	0,1	30,9	2014	0,4	4
2004	2,8	32,1	2015	0,3	7,6
2005	1,9	32,3	2016	0,7	7,2

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Graf 7 Růst spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností v letech 1995 až 2016

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Pro jednodušší orientaci a pro účely porovnání procentuálního vývoje spotřebitelských cen s vývojem bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem byly hodnoty poskytnutých úvěrů přepočítány do podoby procentuální změny k předchozímu roku. Z Grafu č. 7 je pozorovatelné, že na rozdíl od poskytnutých úvěrů jsou spotřebitelské ceny po celé sledované období rostoucí. Poskytnuté bankovní úvěry měly záporné tempo růstu v letech 1995, 1996 a 1998. Naopak nejvyšší tempo růstu bylo zaznamenáno v roce 2007, kdy bylo poskytnuto oproti roku 2006 o 34,4 % více úvěrů. Nejvyšší procentní růst spotřebitelských cen byl zaznamenán v roce 1998, kdy ceny vzrostly o 10,7 % oproti předchozímu roku 1997.

5.1.2 Úroková míra

Úroková míra byla již definována v první kapitole této práce (1.2). Jelikož je úrok determinován úrokovou sazbou, tedy procentuální výší úroku – platbou dlužníka věřiteli za poskytnutí úvěru, lze konstatovat, že od výše úrokové míry se odvíjí ochota obyvatelstva vypůjčovat si peněžní prostředky. V případě, že úrokové sazby klesají, stoupá ochota obyvatelstva k zadlužování. Tato podkapitola je zaměřena na vývoj úrokových sazeb v letech 2001 až 2016 a porovnání tohoto vývoje s vývojem zadlužování obyvatelstva České republiky.

Tabulka 6 Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami domácnostem ČR v letech 2001 až 2016

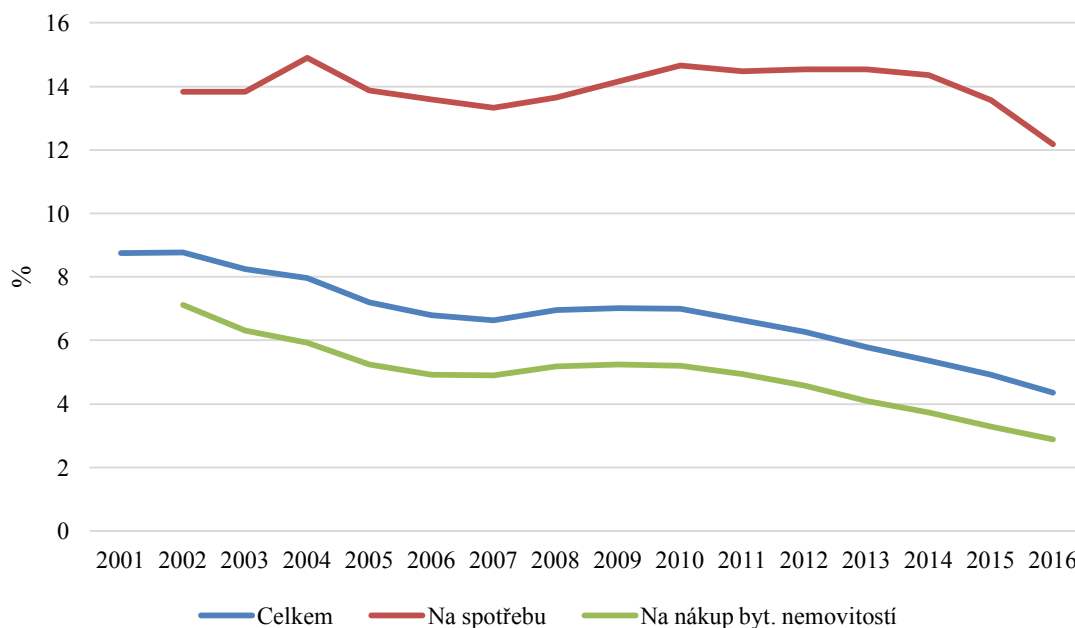
Rok	Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami domácnostem ČR (%)			Rok	Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami domácnostem ČR (%)		
	Celkem	Na spotřebu	Na nákup byt. Nemovitostí		Celkem	Na spotřebu	Na nákup byt. Nemovitostí
2001	8,74	/	/	2009	7,02	14,16	5,25
2002	8,77	13,83	7,11	2010	7	14,65	5,2
2003	8,24	13,83	6,31	2011	6,64	14,48	4,94
2004	7,96	14,89	5,93	2012	6,26	14,53	4,57
2005	7,2	13,88	5,24	2013	5,79	14,54	4,09
2006	6,8	13,59	4,91	2014	5,37	14,35	3,73
2007	6,63	13,32	4,89	2015	4,92	13,56	3,29
2008	6,95	13,64	5,17	2016	4,36	12,18	2,88

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

Celkový vývoj úrokových sazeb bankovních úvěrů poskytovaných českým domácnostem byl dle dat České národní banky ve sledovaném období, s výjimkou

v letech 2008 až 2010, klesající. Úrokové sazby na nákup bytových nemovitostí v průběhu sledovaného období kopírují vývoj celkových úrokových sazeb. Zcela odlišný trend však vykazuje vývoj úrokových měr spotřebních úvěrů, které jsou v letech 2002 až 2016 znatelně vyšší než zbylé dva ukazatele a jejich vývojová tendence se také liší. Na Grafu č. 8 je tento vývoj znázorněn graficky.

Graf 8 Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami rezidentům ČR v letech 2001 až 2016

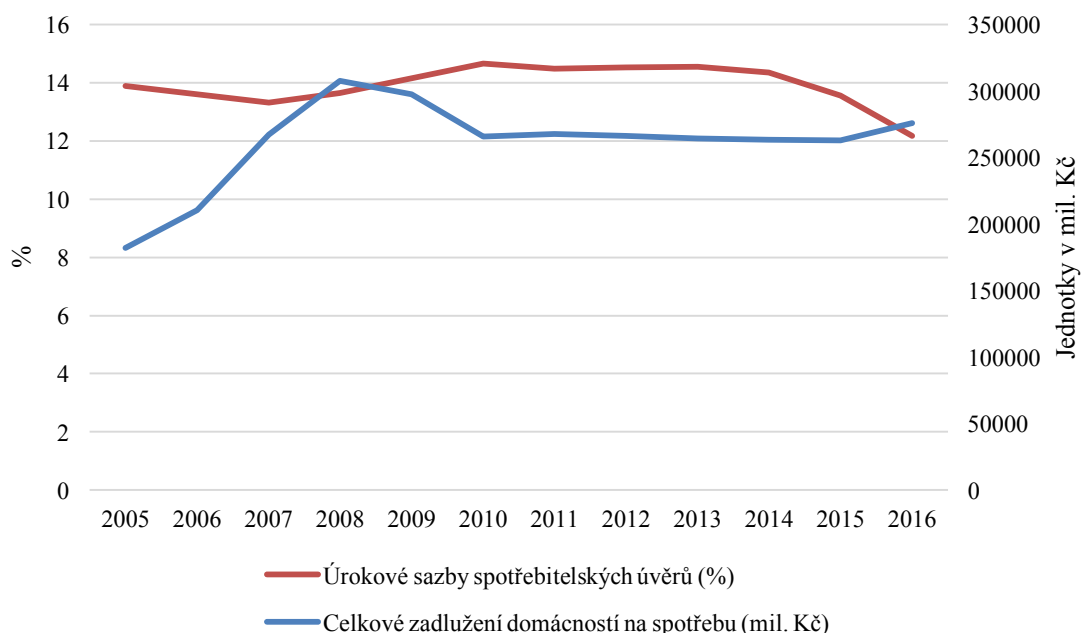

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

Z grafického znázornění je u úrokových měr bankovních úvěrů poskytnutých na spotřebu domácností patrné, že od roku 2013 do roku 2016 došlo k rapidnímu poklesu těchto sazeb. Tento pokles byl největší za celé sledované období a přinesl s sebou zlevnění spotřebních úvěrů pro domácnosti. Na druhou stranu je však nutné zmínit, že pokles úrokových sazeb s sebou přináší také nižší výnosy například na spořicích a jiných vklady zhodnocujících účtech. Trend nízkých úrokových sazeb tedy poskytuje výhodu těm domácnostem, které si chtějí vypůjčovat, naopak však znevýhodňuje domácnosti, které chtějí své finanční prostředky tzv. spořit. Od počátku sledovaného období (rok 2001) do konce období (rok 2016) celkové úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami domácnostem poklesly o 4,38 % z hodnoty 8,74 % na 4,36 %. Úrokové sazby úvěrů poskytnutých na nákup bytových nemovitostí poklesly od roku 2002 do roku 2016 o 4,23 % a úvěrové sazby úvěrů poskytnuté na spotřebu domácností poklesly ve stejném

období o 1,65 %. Z výše uvedených sledovaných ukazatelů je zřejmé, že nejnižší klesající tendenci měla právě úroková míra bankovních spotřebních úvěrů, která v roce 2002 činila 13,83 % a v roce 2016 pouze 12,18 %.

Graf 9 Vývoj úrokových sazeb spotřebitelských úvěrů v porovnání s celkovou zadlužeností domácností na spotřebu v letech 2005 až 2016

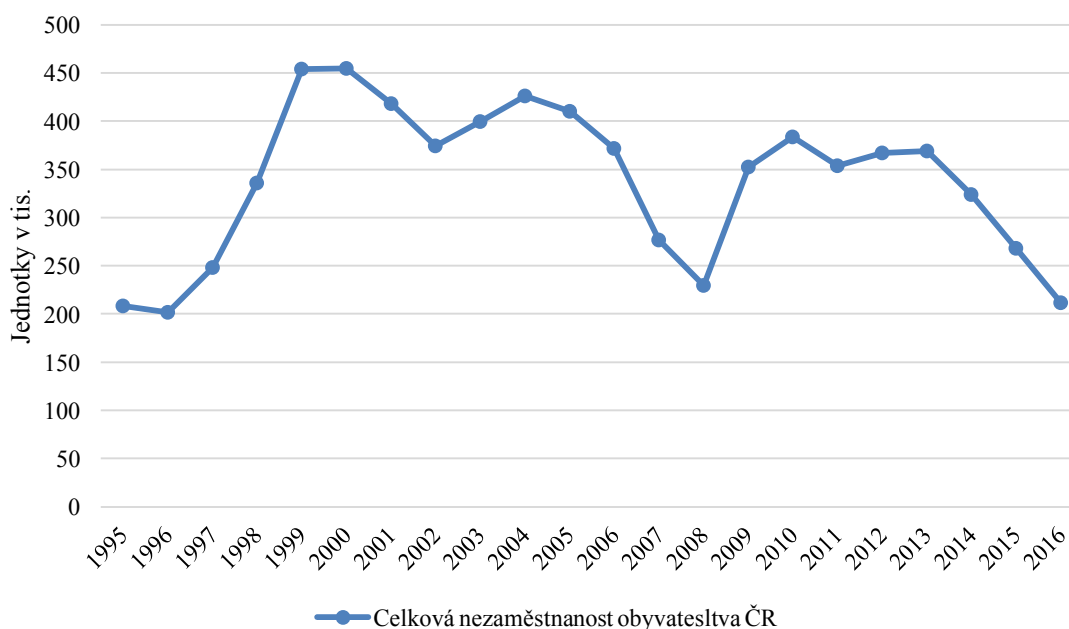
Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

Pro porovnání vývoje úrokových sazeb bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem na spotřebu s vývojem celkové zadluženosti domácností na spotřebu (Graf č. 9), byla použita volně dostupná data ze systému časových řad ARAD. Dle grafického znázornění tohoto vývoje je možné konstatovat, že celková zadluženost domácností na spotřebu má (téměř během celého sledovaného období) přesně opačnou vývojovou tendenci než úrokové sazby bankovních spotřebních úvěrů. Například při poklesu úrokových sazeb na konci sledovaného období zaznamenáváme naopak růst zadluženosti domácností a tím i růst poptávky po spotřebitelských úvěrech. Z grafu je dále v letech 2008 až 2010 velmi dobře pozorovatelný dopad ekonomické krize, která s sebou přinesla zvýšení úrokových sazeb a tím také snížení zadluženosti domácností na spotřebu. Zároveň je však také nutné upozornit na skutečnost, že na vliv růstu zadluženosti nemá vliv pouze úroková míra, ale i další faktory. Jedním z takových faktorů, který ovlivňuje poptávku obyvatelstva po úvěrech je nezaměstnanost, která je podrobněji rozebrána v následující podkapitole (5.1.3).

5.1.3 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je v tématu zadlužování obyvatelstva zcela klíčovým faktorem. V této podkapitole je hledána odpověď na otázku, zda a jakým způsobem nezaměstnanost ovlivňuje zadlužování obyvatelstva. Jsou rozeznávány dvě varianty, jaký vztah by nezaměstnanost a zadluženost obyvatelstva mezi sebou mohly mít. První variantou je vztah, kdy s rostoucí mírou nezaměstnanosti roste také míra zadlužování a s tím i ochota lidí uzavírat úvěrové smlouvy. Tento vztah by byl přímě úměrnou závislostí obou veličin. V tomto případě by se nezaměstnaní snažili nahrazovat nedostatek příjmů prostřednictvím vypůjčování si peněžních prostředků u úvěrových společností. Tento scénář si lze zcela reálně představit například u frikční (krátkodobé) nezaměstnanosti. Druhou variantou je vztah opačný, tedy takový vztah míry nezaměstnanosti s mírou zadluženosti, kdy s klesající mírou nezaměstnanosti roste tendence obyvatelstva zadlužovat se. V tomto případě by se jednalo o úměrnost nepřímou. Tento scénář se zdá být logickou a správnou odpovědí na hypotézu, jakým způsobem se pozorované veličiny ovlivňují. Pokud je nižší nezaměstnanost, je více zaměstnaných osob, kteří disponují pravidelnou a stálou mzdou a tendence k zadlužování je rostoucí se zvyšující se stabilitou stálé mzdy a jistoty pracovního místa.

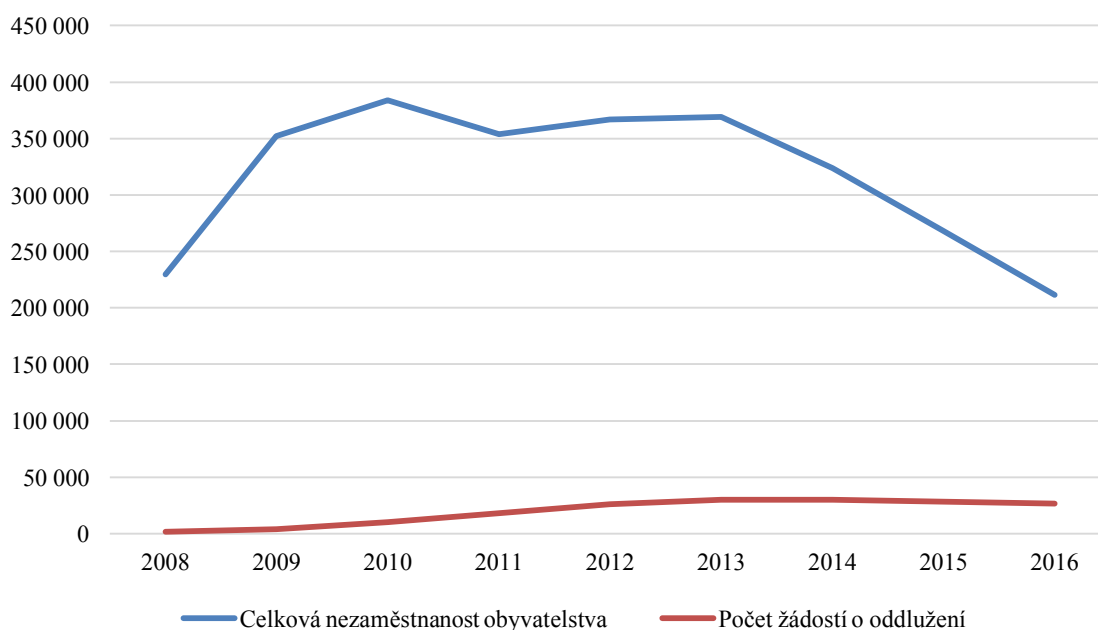
Graf 10 Celková nezaměstnanost obyvatelstva ČR v letech 1995 až 2016

Zdroj: ČSÚ, Nezaměstnanost dle oblastí a krajů, vlastní zpracování

Vývoj celkové nezaměstnanosti sledované Českým statistickým úřadem v letech 1995 až 2016 je graficky znázorněna na Grafu č. 10. Značný růst nezaměstnanosti je pozorovatelný ve třech obdobích: v letech 1996 až 1999, mezi lety 2002 až 2004 a během finanční krize od roku 2008 do roku 2010. Na základě dostupných dat nelze s přesností určit přesný počet zadlužených obyvatel ČR. Aby se alespoň částečně dalo odpovědět na otázku, zda a jakým způsobem nezaměstnanost ovlivňuje zadlužování obyvatelstva, budou porovnána data celkové nezaměstnanosti obyvatelstva ČR s počtem podaných žádostí o oddlužení prostřednictvím insolvenčních návrhů. Jelikož počet žádostí o oddlužení odráží reálný počet lidí, kteří se dostali do dluhové problematiky, nic nebrání tomu tyto dva ukazatele porovnat. Nevýhodou porovnání je však snížená vypovídací hodnota a časové zpoždění, se kterým dlužníci insolvenční návrhy spolu s návrhy na povolení oddlužení podávají.

Graf 11 Porovnání nezaměstnanosti s počtem žádostí o oddlužení v letech 2008 až 2016

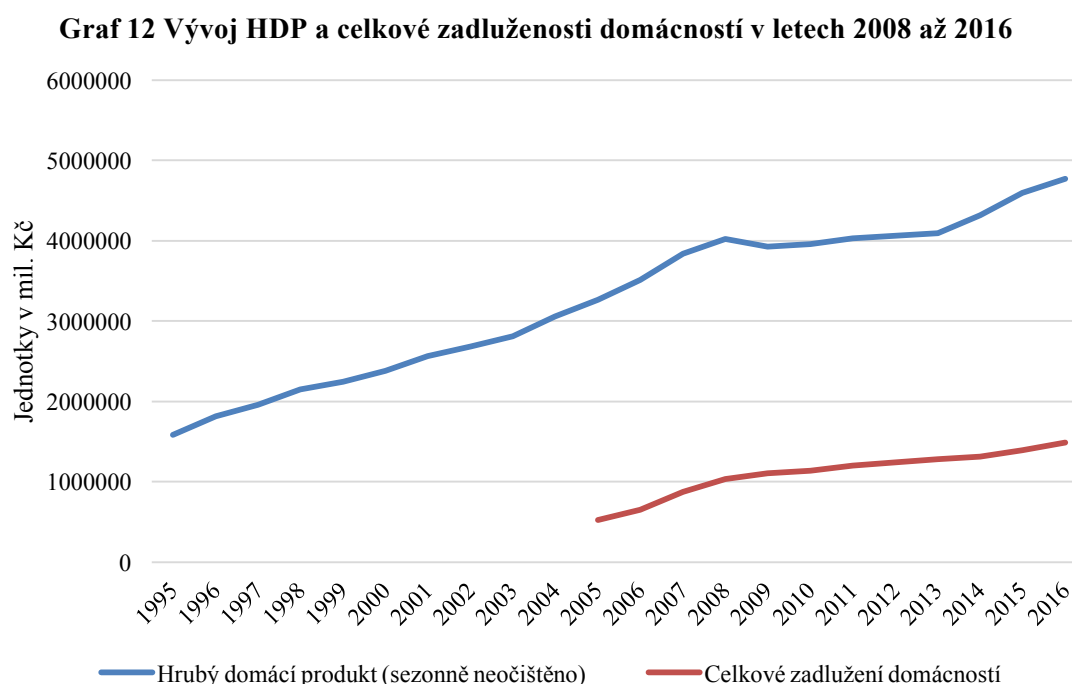
Zdroj: ČSÚ a Justice.cz, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Pro porovnání počtu nezaměstnaných osob s počtem podaných žádostí o oddlužení byla použita data z Českého statistického úřadu a data dostupná na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti. Časové období je zvolené od uvedení v platnost InsZ v roce 2008 do roku 2016. Od roku 2013 je pozorovatelná mírná klesající tendence obou veličin. Z toho vyplývá, přímo úměrný vztah mezi sledovanými veličinami. S klesajícím počtem nezaměstnaných osob klesá počet podaných žádostí

o oddlužení. Z grafu a z dostupných dat však nejde s přesností určit, jakým způsobem nezaměstnanost ovlivňuje počet podaných insolvenčních návrhů a tím i zadluženost obyvatelstva.

5.1.4 Ostatní faktory

Mezi další ekonomické faktory, které mají vliv na zadlužování a následnou zadluženost obyvatelstva nejen České republiky, je řazen základní národohospodářský ukazatel, tedy hrubý domácí produkt (HDP), inflační očekávání nebo například také reklama a mediální komunikaci obecně. V této bakalářské práci jsou tyto faktory řešeny pouze okrajově a pouze pro utvoření komplexního pohledu na danou problematiku. Provedení hlubší a detailnější analýzy těchto faktorů by do budoucna bylo zcela jistě velmi zajímavé a přínosné.

Zdroj: ČSÚ, Základní ukazatele národního hospodářství, ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní výpočty, vlastní zpracování

Jelikož Česká národní banka na svých internetových stránkách zveřejňuje data o celkové zadluženosti domácností až od roku 2005, v Grafu č. 12 jsou data graficky znázorněna počínaje právě tímto rokem. Dále jsou v grafu zapracována sezónně neočištěná data vývoje HDP České republiky. Z obrázku je zřejmé, že oba ukazatele mají stejný rostoucí trend. Procentuální hodnota tempa růstu mezi lety 2005 až 2016 u HDP je pouze 46,20 %, ovšem celková zadluženost domácností ve sledovaném období vzrostla

o 185,19 %. Tudiž lze dojít k závěru, že hlavní ukazatel národního hospodářství, tedy hrubý domácí produkt má vliv na ochotu obyvatelstva, potažmo domácností, zadlužovat se.

Dle kvantitativního výzkumu společnosti GfK Czech o reklamách bankovních institucí v České republice, který byl uskutečněn v roce 2015 na vzorku 600 respondentů, si dotázaní nejlépe spontánně vybavovali kampaň společnosti GE Money Bank, a.s. (dnes společnost působící pod novým obchodním názvem Moneta Money Bank, a.s.), zda však díky tomu této bankovní instituci vzrostl počet poskytnutých úvěrů se nedá zcela přesně určit (GfK, 2015). Proto je velmi obtížné sledování a následné určování konkrétního vlivu a dopadu reklamy jednotlivých bankovních společností na zadlužování obyvatelstva. Nicméně v posledních letech jsme svědky rapidního růstu inzerce nejrůznějších bankovních i nebankovních finančních zprostředkovatelů, a to v nejrůznějších formách, jenž láká zákazníky na nízké úrokové sazby či flexibilitu ve splácení závazků. Z již zjištěných dat o vývoji zadluženosti lze tvrdit, že vývoj bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem je rostoucí, a tudíž lze potvrdit, že reklama má dopad na rostoucí zadluženost, a to nejen českých domácností.

5.2 Vývoj zadluženosti obyvatelstva

Jak se od roku 1995 vyvíjela zadluženost obyvatel České republiky? Tato podkapitola je zaměřena na zmapování situace zadluženosti domácností, zmapování vývoje zadluženosti po roce 2008, zhodnocení vlivu zavedení institutu oddlužení na zadluženost a detailní zanalyzování vývoje zadlužení obyvatelstva v kontextu morálního hazardu.

Prvním sledovaným ukazatelem je ukazatel průměrného zadlužení domácností. Dle dat zveřejňovaných ČSÚ činilo průměrné zadlužení české domácnosti v roce 1995 méně než 20.000,- Kč na obyvatele. Mezi lety 1995 až 1998, se hodnota nijak významně neměnila. Nárůst je pozorovatelný od roku 1999 až do konce sledovaného období. Od roku 1999 do roku 2015 se průměrné zadlužení české domácnosti zvýšilo o přibližně 600 % na obyvatele. V roce 1999 hodnota průměrných dluhů české domácnosti činila necelých 20.000,- Kč na obyvatele, zatímco v roce 2015 to bylo zhruba 130.000,- Kč. Je rozlišováno dlouhodobé a krátkodobé zadlužování. Vývoj dlouhodobého typu zadlužení v celém sledovaném období zcela převyšuje nad vývojem krátkodobého typu zadlužení. V roce 2008, kdy byl uveden v platnost insolvenční zákon a s tím i možnost

řešení nadměrného zadlužení prostřednictvím institutu oddlužení, dosahovala hranice průměrného zadlužení domácností téměř 100.000,- Kč na obyvatele. Od roku 2008 do konce sledovaného období se průměrné zadlužení domácností zvýšilo o 32,5 %. Ovšem tempo růstu se v tomto období v jednotlivých rocích snížilo (ČSÚ, Ekonomická situace domácností za posledních 20 let z pohledu národních účtů, 2016).

Z mezinárodního pohledu je v této části práce porovnáváno zadlužení domácností v České republice s 22 vybranými zeměmi Evropské unie. Dle dat ČSÚ, byla Česká republika v roce 2014 až čtrnáctou zemí s nejvíce zadluženými domácnostmi. V tomto srovnání se na prvním místě paradoxně umístilo Dánsko spolu s Lucemburskem. Naopak mezi státy s nejnižší průměrnou zadlužeností domácností dle ČSÚ řadíme Lotyšsko, Itálii a Maďarsko (ČSÚ, Ekonomická situace domácností za posledních 20 let z pohledu národních účtů, 2016) Toto srovnání poukazuje na trend, že čím je daná země ekonomicky vyspělejší, tím jsou domácnosti dané země (v průměru) více zadlužené.

Pro nalezení odpovědi na základní výzkumnou otázku této práce, zdali došlo zavedením osobního bankrotu ke změně ve vývoji zadluženosti obyvatelstva ČR, bude zapotřebí hlubší zaměření na vývoj jednotlivých typů zadlužování obyvatelstva a jejich vývoj.

5.2.1 Vývoj jednotlivých typů zadlužování obyvatelstva

V rámci zkoumání vývoje jednotlivých typů zadlužování obyvatelstva České republiky je především pozorován vývoj jednotlivých druhů úvěrových produktů. Důraz je kladen zejména na vývoj těchto typů zadlužování před a po zavedení možnosti řešení nadměrné zadluženosti prostřednictvím osobního bankrotu.

Jednotlivé typy zadlužování obyvatelstva jsou rozčleněny do následujících tří samostatných kategorií: zadlužení na spotřebu, zadlužení na bydlení a ostatní zadlužení. Vývoj těchto tří kategorií je ve sledovaném období pozorován ze dvou pohledů. Prvním pohledem je zadlužení domácností u bank a družstevních záložen, druhým pohledem je pak zadlužení domácností u nebankovních a ostatních finančních institucí. Vývoj ukazatele celkové zadluženosti je sledován v časovém rozmezí od roku 2005 do roku 2016. Toto časové rozmezí bylo stanoveno na základě dostupných dat České národní banky.

Všechny tři následující tabulky zachycují vývoj celkového zadlužení domácností. Uvedené údaje jsou vždy v jednotkách mil. korun. V každé tabulce je barevně vyznačen vždy rok 2008 (z důvodu uvedení v platnost insolvenčního zákona). Údaje jsou vždy k 31. prosinci daného roku, tudíž údaje uvedené u roku 2008 již zahrnují první rok, kdy InsZ platil.

Tabulka 7 Vývoj zadlužení domácností – banky a družstevní záložny v letech 2005 až 2016

Rok	Zadlužení domácností – banky a družstevní záložny (v mil. Kč)			
	Na spotřebu	Na bydlení	Ostatní	Celkem
2005	89 548,5	282 132,1	46 118,4	417 799
2006	110 087,8	374 310,5	56 240,1	540 638,4
2007	138 706,8	514 763,8	72 801,8	726 272,4
2008	170 397,9	618 438	91 384,9	880 220,8
2009	187 187,9	690 330,7	105 785,5	983 304,1
2010	201 653	737 217,8	118 208,6	1 057 079,4
2011	199 617,3	786 894,4	131 554,5	1 118 066,2
2012	199 591,3	830 548,8	133 178,7	1 163 318,8
2013	199 215,1	869 190,7	137 884,6	1 206 290,4
2014	195 416	905 538,8	137 102,4	1 238 057,2
2015	212 737	977 774,5	141 357	1 331 868,5
2016	222 252,2	1 059 560,2	146 557,7	1 428 370,1

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

V Tabulce č. 7 jsou zaznamenána data vývoje zadluženosti domácností, jež si ve sledovaném období vypůjčili finanční prostředky u bankovních společností a družstevních záložen. Z dat je patrné, že v celém sledovaném období docházelo k stabilnímu růstu celkového zadlužování domácností. Z ukazatele zadlužování domácností na spotřebu, vyplývá, že mezi lety 2010, kdy hodnota činila 201.653 mil. Kč, až 2014, kdy hodnota činila 195.416 mil. Kč, došlo k výkyvu v růstu zadlužování, a naopak se zadlužování na spotřebu oproti předchozím letem snižovalo. Tento klesající vývoj mohla zapříčinit zejména ekonomická krize z roku 2008. Další možnou příčinou mohlo být lehké zvýšení úrokových sazeb a jejich následná několikaletá stagnační tendence, jak bylo popsáno v podkapitole s názvem Vývoj ekonomických faktorů a jejich vliv na zadlužování obyvatelstva výše. Z tabulky lze dále pozorovat, jaký vliv mělo zavedení InsZ na zadluženost domácností. Mezi lety 2005 až 2008 se procento růstu

zadlužení domácností na spotřebu (vždy oproti minulému roku) pohybovalo v rozmezí od 22 % do 26 %. Ovšem pokud bude spočítáno tempo růstu mezi lety 2008 a 2009, bude zjištěna pouze hodnota 10 %. Tento trend lze ovšem pozorovat pouze u zadlužení na spotřebu. Z celkového zadlužení domácností u bankovních institucí vyplývá, že mezi lety 2008 až 2009 došlo k růstu o 11,7 %. Toto tempo růstu je v rámci celkového zadlužení domácností zcela běžné a nijak se nevymyká dlouhodobému trendu.

Tabulka 8 Vývoj zadlužení domácností – nebankovní a ostatní finanční instituce v letech 2005 až 2016

Rok	Zadlužení domácností – nebankovní a ostatní finanční instituce (v mil. Kč)			
	Na spotřebu	Na bydlení	Ostatní	Celkem
2005	92 487,8	530,1	12 031,3	105 049,2
2006	100 279,7	766,9	13 751,3	114 797,9
2007	128 497,7	1 118,1	19 443,5	149 059,3
2008	137 130,3	1 500,2	15 646,8	154 277,3
2009	110 127,4	1 366,8	13 705,7	125 199,9
2010	63 961,3	1 168,5	13 941,4	79 071,2
2011	68 146,5	1 168,5	12 875,9	82 190,9
2012	66 472,1	991,9	10 564,8	78 028,8
2013	64 910,7	845,4	9 384,2	75 140,3
2014	68 156,6	574,1	8 442,9	77 173,6
2015	50 190,8	220,5	9 245,9	59 657,2
2016	53 709,9	29,2	8 989,6	62 728,7

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

Zadluženost českých domácností z pohledu zadlužení u nebankovních a ostatních finančních poskytovatelů je znázorněna v Tabulce č. 8, která nabízí pohled na vývoj tohoto ukazatele v letech 2005 až 2016. Zde je zcela patrný rapidní pokles všech tří složek ukazatele (a tím i celkového zadlužení) a to mezi lety 2008 až 2010. Celková zadluženost domácností u nebankovních institucí mezi lety 2008 a 2009 klesla o 18,8 % a mezi lety 2009 a 2010 klesla dokonce o 36,8 %. Je obtížné rozlišit, zda za tento značný úbytek zadlužení domácností mohlo zavedení insolvenčního zákona či dopady ekonomické krize na české domácnosti. Jaký dopad mělo zavedení InsZ v roce 2008 bude proto zkoumáno také v následující tabulce, kde je pozorován vývoj celkového zadlužení domácností v letech 2005 až 2016.

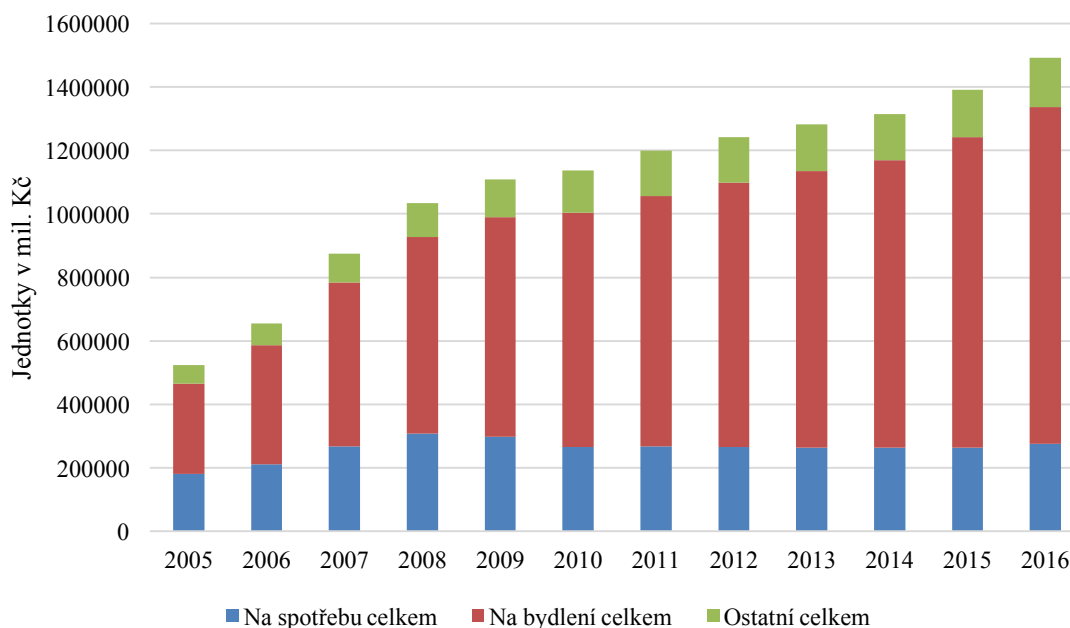
Tabulka 9 Celkový vývoj zadlužení domácností v letech 2005 až 2016

Rok	Celkové zadlužení domácností (v mil. Kč)			
	Na spotřebu	Na bydlení	Ostatní	Celkem
2005	182 036,4	282 662,2	58 149,7	522 848,3
2006	210 367,5	375 077,3	69 991,4	655 436,2
2007	267 204,5	515 881,8	92 245,3	875 331,6
2008	307 528,2	619 938,2	107 031,7	1 034 498,1
2009	297 315,3	691 697,5	119 491,2	1 108 504
2010	265 616,6	738 386,2	132 158,3	1 136 161,1
2011	267 763,7	788 062,8	144 430,4	1 200 256,9
2012	266 063,4	831 540,7	143 743,5	1 241 347,6
2013	264 125,8	870 036,2	147 270	1 281 432
2014	263 572,6	906 112,9	145 545,3	1 315 230,8
2015	262 927,7	977 995,1	150 602,9	1 391 525,7
2016	275 962,2	1 059 589,3	155 547,3	1 491 098,8

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

Zadluženost obyvatelstva, a tedy i domácností České republiky má zcela prokazatelně rostoucí tendenci. Z Tabulky č. 9, ve které jsou porovnávány celkové hodnoty ze dvou předchozích tabulek a je tak pozorován vývoj celkového zadlužení domácností České republiky, je vidět silná rostoucí tendence, a to v každém sledovaném roce. Po sečtení jednotlivých sledovaných faktorů zadlužení, a to jak od bankovních, tak i od nebankovních společností je zřejmé, že dokonce i v letech 2008 až 2010 dochází k celkovému růstu zadlužení. Došlo zavedením osobního bankrotu ke změně ve vývoji zadluženosti obyvatelstva ČR? Na základě těchto dat můžeme konstatovat, že zavedení instituce oddlužení nijak neovlivnilo stabilně rostoucí trend zadlužování obyvatelstva. Mezi lety 2005 a 2016 došlo k celkovému růstu zadlužení domácností o 185,2 %. Z celkového vývoje zadlužení domácností je dále možné pozorovat, že nejvíce se české domácnosti zadlužují za účelem financování bydlení. U zadlužování za účelem financování spotřeby je ovšem v letech 2010 až 2015 pozorovatelný téměř stagnující vývoj. Celkový vývoj je také znázorněn graficky, a to na následujícím Grafu č. 13.

Graf 13 Vývoj celkové zadluženosti domácností v letech 2005 až 2016

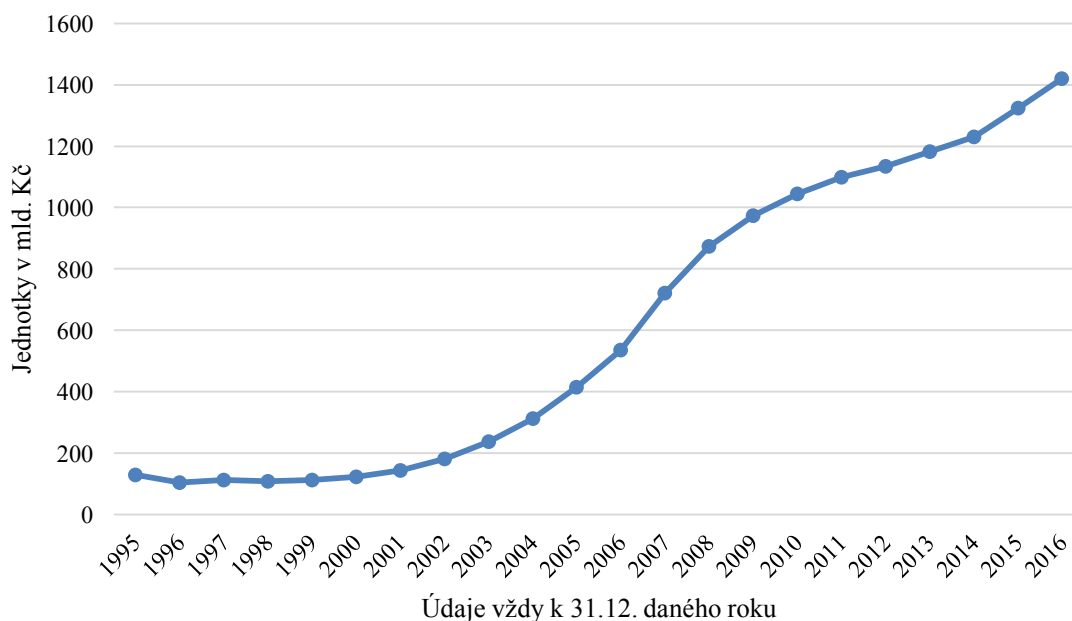

Zdroj: ČNB, ARAD systém časových řad, vlastní zpracování

I přes to, že zadlužování českých domácností na spotřebu v průběhu sledovaného období nemělo vždy rostoucí tendenci, celkové zadlužení rostlo. Tato skutečnost byla zapříčiněna zejména rostoucím vývojem zadlužování na bydlení, tedy zejména na nákup bytových nemovitostí, které od roku 2005 do roku 2016 vzrostlo o 246,9 %. Růst tohoto typu zadlužení domácností byl zapříčiněn zejména snižujícími se úrokovými sazbami na tyto typy úvěrů.

Tento výše nastíněný trend potvrzují také data MPSV, které zaznamenávají vývoj bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem. Tento vývoj mezi lety 1995 až 2016 je graficky znázorněn na Grafu č. 14. Z dostupných dat od MPSV vyplývá, že mezi lety 2008 až 2016 došlo k růstu bankovních úvěrů poskytnutým domácnostem o 62,5 %. Celkový procentuální růst od roku 1995 do roku 2016 činil více než 1000 %, přičemž růst hodnot započal v roce 1999.

Graf 14 Vývoj úvěrů domácností poskytnutých bankami v letech 1995 až 2016

Zdroj: MPSV, Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v ČR, vlastní zpracování

5.3 Vývoj zadluženosti obyvatelstva ČR v kontextu morálního hazardu

Morální hazard, tak jak již bylo popsáno v poslední kapitole teoretické části této práce (3), je jednou z forem tržního selhání, která s sebou přináší společensky rizikové chování jedinců. Pod pojmem morální hazard si lze spíše představit rizikové chování v oblasti pojišťovnictví. Se zavedením možnosti zbavení se dluhů skrze oddlužení, se však naskytá pohled na morálně hazardní chování také z úhlu dluhové problematiky. Jak již bylo popsáno výše, konečný důsledek oddlužení, tedy zbavení se dluhů legální cestou, vede u dlužníků k očekávání, že dluhy nemusí být (za určitých podmínek) splaceny. Toto očekávání může u dlužníků vést až k chování, kdy se budou vědomě, nezodpovědně zadlužovat a budou spoléhat na tzv. prominutí jejich závazků skrze insolvenční zákon. Toto chování je jasným příkladem morálního hazardu a v kontextu oddlužování obyvatelstva nejen České republiky představuje značné riziko. Jak však posoudit, zda k tomuto chování dochází a jak zjistit odpověď na otázku, zda zavedení institutu oddlužení vedlo ke zvýšení zadlužování v důsledku morálního hazardu u dlužníků? Morální hazard, se bohužel nedá přesně změřit či spočítat na základě jasně definovaných metod. Proto žádná z renomovaných českých ani zahraničních institucí nezveřejňuje konkrétní data k této problematice. Jediným způsobem, jak by se na výše položené otázky dalo nalézt odpovědi, je porovnáním vývoje zadluženosti obyvatelstva

s obdobím před a po zavedení oddlužení a následným zkoumáním dopadu na chování dlužníků.

Z provedeného výzkumu vývoje zadluženosti obyvatelstva České Republiky byl (dle dat ČNB) konstatován závěr, že celkové zadlužení mělo u obyvatelstva ve sledovaném období rostoucí tendenci. Růst zadluženosti domácností byl zaznamenán také mezi lety 2008 až 2016. Rok 2008 je zásadním milníkem hned ze dvou důvodů. V tomto roce došlo jednak prostřednictvím insolvenčního zákona k zavedení institutu oddlužení a také nastala finanční krize. Ovšem i přes nepříznivou ekonomickou situaci na finančních trzích však (dle předchozího zkoumání) docházelo k růstu zadluženosti. Pro účel této práce je však klíčovým faktorem zavedení možnosti zbavení se dluhů formou oddlužení. Pokud se tedy nahlíží na rostoucí trend zadluženosti z perspektivy morálního hazardu, lze konstatovat, že zavedení institutu oddlužení mohlo vést ke zvýšení zadlužování a zadlužení obyvatelstva ČR v důsledku morálně hazardního chování. Vztah a vzájemnou závislost mezi rostoucím zadlužením, způsobeným zavedením institutu oddlužení a nárůstem morálního hazardu u dlužníků či potencionálních dlužníků však nelze s přesností určit, jelikož na výsledný vývoj celkové zadluženosti mělo ve sledovaném období vliv více různých faktorů. Z národohospodářského pohledu na dluhovou problematiku byly mezi nejdůležitější faktory ovlivňující zadlužování obyvatel zahrnuty vybrané ukazatele životní úrovně, úroková míra, nezaměstnanost a další. Na základě detailního zkoumání těchto faktorů, jenž bylo uskutečněno v rámci kapitoly Vývoj ekonomických faktorů a jejich vliv na zadlužení obyvatelstva (5.1), nelze s přesností určit jasnou míru vlivu a konkrétní vztah těchto faktorů, vůči zadlužování v důsledku sílícího morálně hazardního chování.

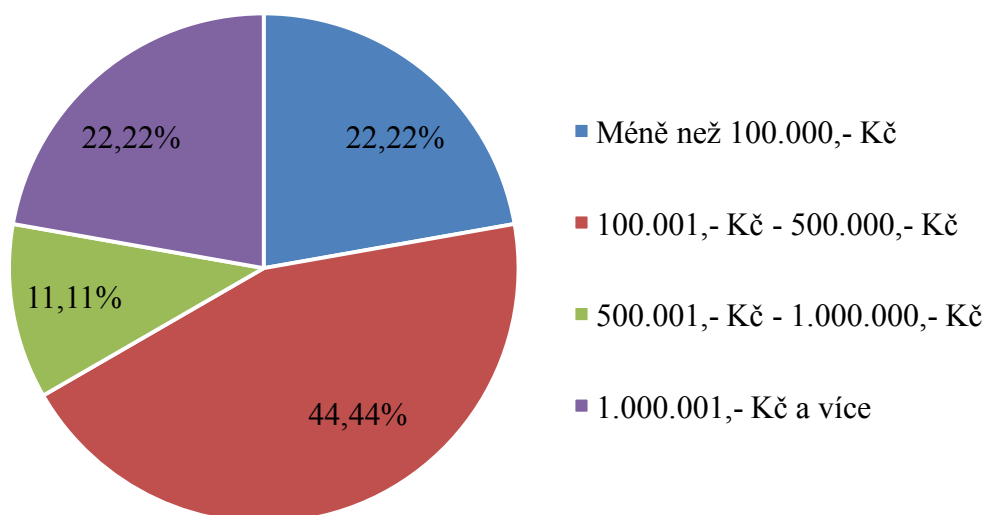
5.3.1 Morální hazard v kontextu budoucího vývoje institutu oddlužení

Pro hlubší prozkoumání vztahu institutu oddlužení a morálního hazardu bylo provedeno dotazníkové šetření, které bylo primárně zaměřeno na pozorování morálně hazardního chování u dlužníků v kontextu připravované novely InsZ. Metoda výzkumu formou dotazníkového šetření byla zvolena zejména pro zvýšení vypovídající hodnoty této práce a pro detailní prozkoumání situace u obyvatelstva ČR v kontextu tohoto tématu. Dotazníkové šetření bylo uskutečněno v Praze, dne 10. dubna 2018. Z 34 oslovených osob se chtělo anonymního šetření zúčastnit pouze 21 respondentů (z toho 11 mužů a 10 žen). Respondentům byly kladeny otázky týkající se jejich dluhové situace, zdali znají InsZ a institut oddlužení a zdali by se více zadlužili, kdyby vešla v platnost připravovaná

novela InsZ, jenž by umožňovala zbavení se dluhů za 7 let bez podmínky splacení minimálně 30 % částky všech závazků (viz. Příloha č. 1).

Na základě provedeného šetření bylo zjištěno, že 42,86 % z dotázaných respondentů je v současnosti zadlužených, z toho u většiny dotázaných osob převažuje zadlužení za účelem financování bydlení (55,56 %), nad zadlužením za účelem financování spotřeby (44,44 %). Toto zjištění zcela koreluje s pozorovatelným trendem na Obrázek č. 13 (výše), kde dle dat ČNB mezi lety 2005 až 2016 převyšuje zadlužení českých domácností na bydlení nad zadlužením na spotřebu. Dále bylo zjištěno, že zadlužení respondenti mají v největší míře závazky v rozmezí od 100.001,- Kč do 500.000,- Kč. Celkový podíl výše závazků jednotlivých respondentů je graficky znázorněn na Obrázku č. 15.

Graf 15 Podíl výše závazků jednotlivých respondentů

Zdroj: Vlastní výpočty, vlastní zpracování

Dále bylo průzkumem zjištěno, že pouze 23,81 % ze všech dotázaných osob nezná institut oddlužení a legální možnost zbavení se části svých dluhů, všichni tito respondenti zároveň však uvedli, že v současnosti nedisponují žádnými dluhy. Naopak všichni zadlužení respondenti uvedli, že institut oddlužení znají, ovšem nikdo z dotázaných neuvedl, že by byl účastníkem insolvenčního řízení. Poslední a z pohledu morálního hazardu zároveň nejzásadnější výzkumná otázka v rámci dotazníku zní: „V případě zavedení novely insolvenčního zákona, která by prodloužila dobu pro oddlužení na 7 let

s tím, že by však dlužník nemusel uhradit ani nynějších 30 % svých závazků, byl/a byste ochoten/a zadlužit se více?“. Na tuto otázku negativně odpovědělo 90,48 % respondentů. Odpověď „ano“ zazněla pouze v 9,52 % případů. Na základě tohoto zjištění lze zobecnit závěr, že obyvatelé České republiky nemají v kontextu zadlužování sklon k morálně hazardnímu chování (alespoň tedy v kontextu s připravovaným návrhem novely InsZ). Je ovšem také nutné podotknout, že vypovídající hodnota provedeného dotazníkového šetření je značně omezena malým vzorkem respondentů, na kterých byl průzkum proveden. Dalším faktorem znevažující výsledky výzkumu je místo, na kterém byl průzkum proveden. Lze se domnívat, že pokud by byl průzkum proveden v regionu s vyšší nezaměstnaností či vyšším počtem zadlužených osob, výsledek by byl zcela rozdílný. V následující Tabulce č. 10 jsou zaznamenány veškeré průzkumem zjištěné informace.

Tabulka 10 Výsledky dotazníkového šetření

Otázka:	Odpověď:	Počet respondentů:
Pohlaví?	Muž	11
	Žena	10
Máte v současnosti nějaké dluhy?	Ano, mám	9
	Ne, nemám	12
Kolik přibližně činí Vaše Závazky?	0,- Kč	12
	1,- Kč až 100.000,- Kč	2
	100.001,- Kč až 500.000,- Kč	4
	500.001,- Kč až 1.000.000,- Kč	1
	1.000.001,- Kč a více	2
Za jakým účelem Vaše dluhy vznikly?	Na spotřebu	4
	Na bydlení	5
	Ostatní	0
Znáte institut oddlužení a legální možnost zbavení se části svých dluhů?	Ne, neznám	5
	Ano, znám	16
	Ano, znám, jsem účastníkem insolvenčního řízení	0
V případě zavedení novely InsZ, která by prodloužila dobu pro oddlužení na 7 let s tím, že by však dlužník nemusel uhradit ani nynějších 30 % svých závazků, byl/a byste ochoten/a zadlužit se více?	Ano, byl/a bych ochoten/a	2
	Ne, nebyl/a bych ochoten/a	19

Zdroj: Vlastní výpočty, vlastní zpracování

Závěr

Aktuálnost tématu insolvence, a tedy také institutu oddlužení je v dnešní době zcela jednoznačná. Hodnoty průměrného zadlužení českých domácností se každým rokem nepopíratelně zvyšují. S tímto ne příliš pozitivním trendem se ruku v ruce zvyšuje poptávka dlužníků po zbavení se jejich závazků. Oddlužení jakožto legální cesta očistění dlužníků od jejich dluhů se rychle stalo žádaným, a především nepostradatelným legislativním nástrojem v dnešní moderní společnosti. Se silící poptávkou po oddlužení a se zvětšujícím se počtem osobních bankrotů u obyvatelstva ČR, se zejména v poslední době rozvíjí diskuze o budoucí podobě insolvenčního zákona a o nutnosti reformování stávající právní úpravy. Ministerstvo spravedlnosti prosazuje zmírnění podmínek pro schválení oddlužení a tím tedy rozšíření možnosti zbavit se dluhů pro širší skupinu obyvatel. Zkoumání vlivu zavedení institutu oddlužení na zadluženost obyvatelstva ČR je v kontextu současné diskuze o budoucí podobě oddlužení zcela klíčové a velmi významné. Zpracování zvoleného tématu autorem je přínosné nejen z národohospodářského, ale také ze sociálně-ekonomického pohledu, kdy zmapováním situace zadluženosti českých domácností autor následně dokázal zhodnotit vliv zavedení institutu oddlužení na společnost a následně implementovat problematiku morálně hazardního chování u dlužníků.

Teoretická část této bakalářské práce se dotýká zejména témat morálního hazardu a zadlužování obyvatelstva, kde jsou blíže specifikovány metody měření zadluženosti a dále neméně důležité příčiny nadměrného zadlužování. Úvod druhé kapitoly v rámci teoretické části je věnován historickému pohledu na zadlužování, jehož dílčím závěrem je zjištění, že tendence obyvatelstva k zadlužování je relativně novým trendem, který se v naší západní společnosti rozvíjí až od 60. let 20. století. Mezi hlavní již zmiňované metody měření zadluženosti obyvatelstva patří metoda porovnávání objemu přijatých úvěrů k finančnímu majetku rodin, metoda monitorující podíl dluhové služby na čistém disponibilním důchodu domácností a metoda sledující podíl objemu dluhu na ročním disponibilním důchodu dané domácnosti. Dle zjištění se tyto tři metody často prolínají a v praxi jsou používány bez přesné definice. Dále byly zjištěny stěžejní příčiny nadměrného zadlužování obyvatelstva ČR, kterými jsou zejména rapidní nárůst nabídky s finančními produkty na trhu zapůjčitelných fondů spolu se silícím vlivem marketingových nástrojů a nízká úroveň finanční gramotnosti spolu s neschopností českých domácností vytvářet finanční rezervy pro nepředvídatelné situace.

Závěrečná kapitola teoretické části je věnována morálnímu hazardu v kontextu dluhové problematiky, kde je popsán potenciál morálně hazardního chování dlužníků při možnosti zbavení se svých závazků skrze institut oddlužení. Dílčím závěrem této části je zjištění, že jakákoliv legální možnost zbavení se dluhů vede v budoucnu k nárůstu tzv. nezdravých dluhů, (tedy k morálnímu hazardu), s čímž autor práce zcela souhlasí.

V praktické části této bakalářské práce je detailně rozebráno téma řešení nadměrné zadluženosti, a především tedy téma insolvenčního zákona a institutu oddlužení. V práci jsou pro účely analýzy primárně použity nominální veličiny (pokud není uvedeno jinak). K přijetí insolvenčního zákona bylo přistoupeno zejména z důvodu nežádoucího zvýhodňování některých věřitelů, při řešení úpadku tehdejšími standardními procesními prostředky a dále také z důvodu značného nárůstu počtu spotřebitelských úpadků, u kterých znamenalo řešení jejich situace prostřednictvím konkursu značný sociální problém a negativní společenský dopad. Z provedené analýzy vývoje osobních bankrotů bylo zjištěno, že od roku 2008, kdy byl InsZ uveden v platnost, do roku 2013 byl počet žádostí o oddlužení zcela suverénně rostoucí, avšak od roku 2014 do roku 2016 došlo k mírnému poklesu. Vývoj počtu schválených oddlužení měl rostoucí tendenci až do roku 2014, v letech 2015 a 2016 došlo opět k mírnému poklesu. Druhá kapitola praktické části je zaměřena na analyzování vývoje zadluženosti a zadlužování obyvatelstva České republiky, kde byl mapován vývoj vybraných ekonomických faktorů a jejich vliv na zadlužování obyvatelstva. Bylo zjištěno, že všechny sledované ekonomické ukazatele mají ať již přímo nebo nepřímo vliv na ochotu lidí zadlužovat se. Mezi tyto ekonomické faktory byly zahrnuty vybrané ukazatele životní úrovně, úroková míra, nezaměstnanost a další. Celkový vývoj zadluženosti obyvatelstva je na základě provedené analýzy ve sledovaném období konstantně rostoucí, přičemž zavedení institutu oddlužení nikterak neovlivnilo tento rostoucí trend. Přínosem provedeného výzkumu bylo prolnutí dluhové problematiky s tématem morálního hazardu. Z provedeného výzkumu vývoje zadluženosti obyvatelstva ČR bylo konstatováno, že zavedením institutu oddlužení s možností oproštění až od 70 % závazků dlužníků došlo mimo jiné i prostřednictvím morálně hazardního chování k růstu zadluženosti obyvatelstva ČR. Závěr praktické části je věnován tématu morálního hazardu v kontextu připravované novely InsZ. Za účelem důkladného zhodnocení celé situace bylo provedeno dotazníkové šetření, ze kterého byl vyvozen závěr, že obyvatelé České republiky nemají v kontextu zadlužování a připravované novely InsZ sklon k morálně hazardnímu chování. Tento závěr je ovšem

nutné vnímat s jistou rezervou, jelikož vypovídající hodnota provedeného dotazníkového šetření je snížena, a to zejména nízkým počtem dotázaných osob.

Analýza vývoje celkové zadluženosti ve zvoleném časovém horizontu byla ztížena nedostupností vybraných dat ze strany ČNB, která skrze systém časových řad ARAD zveřejňuje potřebná data ohledně zadluženosti počínaje rokem 2005. Tato skutečnost však nijak neovlivnila analýzu vlivu zavedení institutu oddlužení na vývoj celkové zadluženosti. Chybějící data ČNB byla pro účely analýzy celkového vývoje zadluženosti obyvatelstva ČR mezi lety 1995 až 2016 nahrazena daty z ostatních veřejně dostupných zdrojů, a to především z databáze Českého statistického úřadu a dat zveřejňovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí. Analýzou vývoje celkové zadluženosti ve zvoleném období bylo zjištěno, že zadluženost obyvatelstva byla zavedením InsZ téměř neovlivněna (vývoj zadluženosti obyvatelstva má ve sledovaném období konzistentně rostoucí tendenci). Cíl zhodnocení vlivu zavedení osobního bankrotu na zadlužování obyvatelstva pod vlivem morálního hazardu se podařilo naplnit pouze z části, a to zejména kvůli absenci jasně definovaných metod pro vypočítání přesných hodnot morálního hazardu a skutečnosti nemožnosti jeho změření. Vliv morálního hazardu na zadlužování obyvatelstva v kontextu zavedení institutu oddlužení byl i přesto zhodnocen, a to jak na základě dedukce z vývoje zadluženosti obyvatelstva ČR před a zejména po roce 2008, kdy byl InsZ uveden v platnost, tak také z provedeného dotazníkového šetření. Institut osobního bankrotu má negativní vliv na zadlužování obyvatelstva, a to také díky sílící tendenci k morálně hazardnímu chování. Struktura práce se liší od uvedených zásad pro vypracování v zadání bakalářské práce pouze v přesunutí druhé kapitoly teoretické části (řešení zadluženosti) do praktické části práce. Tento postup byl autorem zvolen na základě konzultace tematického a obsahového členění s vedoucí práce. I přes zmíněné nedostatky se podařilo naplnit hlavní i vedlejší cíl této bakalářské práce.

Vzhledem k významnosti tématu v otázkách sociální a zároveň hospodářské politiky se naskýtá mnoho témat, která by mohla být do budoucna rozpracována a řešena. Jedním z těchto témat v rámci problematiky institutu oddlužení by mohlo být porovnání insolvenčních systémů v jednotlivých zemích Evropské Unie, potažmo porovnání systému v České republice se systémem například ve Spolkové republice Německo. Zajímavé a pro dotvoření celkového obrázku o vývoji zadlužování obyvatelstva ČR důležité by také zcela jistě bylo blíže rozpracovat jednotlivé důvody vedoucí

k zadlužování obyvatelstva, a to s bližším zaměřením na problematiku vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti.

Literatura

KNIHY

1. DVOŘÁK, Petr. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Praha: Linde, 2005. Vysokoškolská učebnice (Linde). ISBN 80-720-1515-X.
2. DVOŘÁK, Pavel. *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. V Praze: C.H. Beck, 2008. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-807-4000-751.
3. FIALOVÁ, Helena a Jan FIALA. *Ekonomické chování: Příběhy o lidech, firmách a hospodaření vlády*. Díl II. Praha: A plus, 2014. ISBN 9788087681039.
4. FIALOVÁ, Helena a Jan FIALA. *Ekonomický slovník: s odborným výkladem česky a anglicky*. 2. dopl. vyd. Praha: A plus, 2009. ISBN 9788090380448.
5. HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-807-4000-065.
6. KOZÁK, Jan, Petr BUDÍN, Alexandr DADAM a Lukáš PACHL. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-807-3572-433.
7. SAMUELSON, Paul A. a NORDHAUS. *Ekonomie*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1991. ISBN 8020501924.
8. SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: Ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-807-4001-994.
9. WINTEROVÁ a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 2015. Student (Leges). ISBN 978-807-5020-772.
10. WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2006. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-720-1595-8.

ČLÁNKY

1. CLAASSEN, Rutger. Financial Crisis and the Ethics of Moral Hazard. *Social Theory and Practice*. Vol. 41, No. 3. 2015, s. 527-551. DOI: 10.5840/soctheorpract201541327

2. HÜLSMANN, Jörg Guido. The political economy of moral hazard. *Politická ekonomie*. 2006, (Vol. 54, No. 1), s. 35-47. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?lang=cz&jnl=polek&pdf=544.pdf>
3. URBAN, Jan. Fenomén morálního hazardu. *Morální hazard: vymezení, příčiny a důsledky*. V Praze: Karolinum, 2010, s. 7-14. ISBN 978-80-246-1823-4.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

1. BÁČOVÁ, Petra. Výdaje českých domácností vzrostly. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vydaje-ceskych-domacnosti-vzrostly>
2. BORMAN F. (1996). [online]. [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: http://articles.chicagotribune.com/1996-07-08/business/9607080020_1_eastern-airlines-frank-borman-capitalism
3. Celkové zadlužení domácností. *Česká národní banka: ARAD systém časových řad* [online]. 2017 [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=1538&p_strid=AAD&p_lang=CS
4. Co to je, když se řekne průměrná mzda. *Finance.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/42752-co-to-je-kdyz-se-rekne-prumerna-mzda/>
5. *Česká národní banka: ARAD systém časových řad* [online]. 2018 [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_SESTAVY?p_strid=AAD&p_sestuid=&p_lang=CS
6. Důvodová zpráva: k návrhu zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Praha, 2005, 182/2006 Dz.
7. Konkurs. *Justice.cz: Insolvenční zákon* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: <http://insolvenzni-zakon.justice.cz/obecne-informace/konkurs.html>
8. Které bankovní reklamy nás baví a motivují ke změně banky? *GfK Czech* [online]. [cit. 2017-12-16]. Dostupné z: <http://www.gfk.com/cz/insights/news/ktere-bankovni-reklamy-nas-bavi-a-motivuji-ke-zmene-banky/>

9. Metodologický list upravující klientské úvěry. Databáze časových řad ARAD, 2010. Dostupné z: https://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/tuvob_cs.pdf
10. Mzdy zvyšuje podle analytiků hlavně nedostatek pracovníků. *Investiční web* [online]. [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: <http://www.investicniweb.cz/news-2016-9-5-mzdy-zvysuje-podle-analytiku-hlavne-nedostatek-pracovniku/>
11. Nezaměstnanost podle regionů sdruženosti a krajů. *Česká statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46239565/25013017105.xlsx/24c7f567-04a0-4fc3-8634-c6669ac50f27?version=1.0>
12. Pelikán chce rozšířit oddlužení a radí: Nepůjčujte si, téměř vždy to jde bez toho. *Česká justice* [online]. Praha: Media Network, 2016 [cit. 2017-11-23]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2016/09/pelikan-chce-rozsirit-oddluzeni-a-radi-nepujcujte-si-temer-vzdy-to-jde-bez-toho/>
13. PORADNA PŘI FINANČNÍ TÍSNĚ. *Výroční zpráva za rok 2016* [online]. 2017. [cit. 2017-11-07]. Dostupné z: https://www.financnitisen.cz/doc/vyrocni_zprava_16.pdf
14. Reorganizace. *Justice.cz: Insolvenční zákon* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: <http://insolvencni-zakon.justice.cz/obecne-informace/reorganizace.html>
15. Rozdíl mezi exekucí a soudním výkonem rozhodnutí. *Exekutorská komora České republiky* [online]. [cit. 2017-11-22]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/838-28-rozdil-mezi-exekuci-a-soudnim-vykonem-rozhodnuti?w=>
16. Slovník pojmů. *Česká národní banka* [online]. [cit. 2017-11-05]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/obecne/slovník/>
17. Statistiky – insolvence. *Justice.cz* [online]. 2017 [cit. 2017-11-23]. Dostupné z: <http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>
18. STEM/MARK. *Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum pro MF a ČNB* [online]. 2010. [cit. 2017-11-07]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financi-gramotnosti-9406>

19. ŠTARKOVÁ, Petra. Pět faktorů, které vás dovedou ke zbytečnému zadlužení. *FinExpert.cz* [online]. [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://finexpert.e15.cz/pet-faktoru-ktere-vas-dovedou-ke-zbytecnemu-zadluzeni>
20. Úrokové sazby z úvěrů poskytnutých bankami klientům – stavy obchodů – měsíční. *Česká národní banka: ARAD systém časových řad* [online]. 2018 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.SESTAVY_DZDROJE?p_zdrojid=IRUSO&p_lang=CS
21. Vývoj insolvenčí v České republice. *Creditreform* [online]. 2018 [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <https://www.creditreform.cz/novinky-downloads/vyvoj-insolvenci-v-cr.html>
22. *Vývoj vybraných ukazatelů životní úrovně v České republice v letech 1993–2016*. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha, [online]. 2017. [cit. 2018-01-12]. ISBN 978-80-7421-144-7. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31670/webb_MPSV_CJ_A5_2017.pdf
23. Základní ukazatele národního hospodářství v České republice. *Česká statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2018-01-12]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/46173161/32018117_0401.xlsx/d12dea7b-8d05-4c8f-b1a4-60e314c20a51?version=1.2
24. Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2016. Ministerstvo financí České republiky [online]. 2016. [cit. 2017-12-8] Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Zprava_2016_Zprava-o-vyvoji-financiho-trhu_v02.pdf

OSTATNÍ ZDROJE

1. Zákon č. 64/2017 Sb. ze dne 19. ledna 2017, kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2017, částka 21, s. 646-670. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=61763>
2. Zákon č. 182/2006 Sb. ze dne 30. března 2006, o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 62, s. 2130-2224. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4908>
3. Zákon č. 328/1991 Sb. ze dne 11. července 1991, o konkursu a vyrovnání. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 61, s. 1430-1444. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2473>

4. Zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 17. prosince 1963, občanský soudní řád. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 56, s. 384-430. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1235>
5. Zákon č. 120/2001 Sb. ze dne 3. dubna 2001, o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 48, s. 3026-3064. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3626>
6. Zákon č. 257/2016 Sb. ze dne 14. července 2016 o spotřebitelském úvěru. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2016, částka 100, s. 3794-3876. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=61017>
7. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s.1026-1365. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6144>

Seznamy grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf 1 Podíl jednotlivých skupin nebankovních institucí.....	19
Graf 2 Vývoj osobních bankrotů v letech 2008 až 2013	33
Graf 3 Vývoj počtu žádostí o oddlužení v letech 2008 až 2016	34
Graf 4 Procentuální vývoj věkové struktury osob, kterým bylo schváleno oddlužení v letech 2013 až 2016	35
Graf 5 Vývoj příjmů a výdajů domácností v letech 1995 až 2016	40
Graf 6 Průměrná hrubá měsíční nominální mzda u fyzických osob v letech 2000 až 2016	42
Graf 7 Růst spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností v letech 1995 až 2016	43
Graf 8 Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami rezidentům ČR v letech 2001 až 2016	45
Graf 9 Vývoj úrokových sazeb spotřebitelských úvěrů v porovnání s celkovou zadlužeností domácností na spotřebu v letech 2005 až 2016	46
Graf 10 Celková nezaměstnanost obyvatelstva ČR v letech 1995 až 2016	47
Graf 11 Porovnání nezaměstnanosti s počtem žádostí o oddlužení v letech 2008 až 2016	48
Graf 12 Vývoj HDP a celkové zadluženosti domácností v letech 2008 až 2016	49
Graf 13 Vývoj celkové zadluženosti domácností v letech 2005 až 2016	55
Graf 14 Vývoj úvěrů domácností poskytnutých bankami v letech 1995 až 2016	56
Graf 15 Podíl výše závazků jednotlivých respondentů	58

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj osobních bankrotů v letech 2008 až 2013	33
Tabulka 2 Způsoby řešení zadluženosti obyvatelstva ČR v letech 2008 až 2013	36
Tabulka 3 Vývoj běžných příjmů a výdajů domácností v letech 1995 až 2016	39
Tabulka 4 Vývoj průměrných hrubých měsíčních nominálních mezd u fyzických osob v letech 2000 až 2016	41
Tabulka 5 Vývoj růstu spotřebitelských cen domácností a bankovních úvěrů poskytnutých domácnostem v letech 1995 až 2016	43
Tabulka 6 Úrokové sazby korunových úvěrů poskytnutých bankami domácnostem ČR v letech 2001 až 2016	44

Tabulka 7 Vývoj zadlužení domácností – banky a družstevní záložny v letech 2005 až 2016	52
Tabulka 8 Vývoj zadlužení domácností – nebankovní a ostatní finanční instituce v letech 2005 až 2016	53
Tabulka 9 Celkový vývoj zadlužení domácností v letech 2005 až 2016	54
Tabulka 10 Výsledky dotazníkového šetření	59

Příloha č. 1: Dotazník

Tento dotazník slouží k účelu vypracování mé bakalářské práce na téma: „*Vliv zavedení institutu oddlužení na zadluženost obyvatelstva ČR v letech 1995 až 2016*“. Dotazník je anonymní, nebude poskytnut nikomu k nahlížení a informace získané jeho prostřednictvím budou použity výhradně pro zpracování mé bakalářské práce. Pokud není uvedeno jinak, vyberte prosím vždy, jednu nejvíce vyhovující odpověď. Prosím o otevřenost a upřímnost při vyplňování tohoto dotazníku. Děkuji Vám za spolupráci.

1. Pohlaví:

- ☐ Muž
- ☐ Žena

2. Máte v současnosti nějaké dluhy?

- ☐ Ano, mám
- ☐ Ne, nemám

3. Kolik přibližně činí Vaše závazky?

- ☐ 0,- Kč
- ☐ 0,- až 100.000,- Kč
- ☐ 100.000,- Kč až 500.000,- Kč
- ☐ 500.000,- Kč až 1.000.000,- Kč
- ☐ 1.000.000,- Kč a více

4. Za jakým účelem Vaše dluhy vznikly?

- ☐ Na spotřebu
- ☐ Na bydlení
- ☐ Ostatní

5. Znáte institut oddlužení a legální možnost zbavení se části svých dluhů?

- ☐ Ne, neznám
- ☐ Ano, znám
- ☐ Ano, znám, jsem účastníkem insolvenčního řízení

6. V případě zavedení novely insolvenčního zákona, která by prodloužila dobu pro oddlužení na 7 let s tím, že by však dlužník nemusel uhradit ani nyníjších 30 % svých závazků, byl/a byste ochoten/a zadlužit se více?

- ☐ Ano
- ☐ Ne